

בשיטת רצא דאינהו וכל אצזרייהו ואהדריה לאיסורא קמא, וא"כ קשה הא דוחי בהם ינא אונס איך יתקיים, ומזה הכריחו לליכא גדר של קידוש השם בצנעא כלל (ורק בע"ז איכא עשה דכלל נפשך דהוי עשה צפ"ע כמש"כ התוס' בע"ז שם בשם הר"מ מקולני, וגם הרמב"ם ס"ל פירוש זה), ורק צפרהסיא הוא דאיכא, והתם באמת אהדריה לאיסורא קמא, וא"כ לשיטת רצא שפיר אין להוכיח מנעמן די"ל דשאני בצנעא מצפרהסיא, ואף דצנעא אינו מצווה מ"מ צפרהסיא מצווה שפיר, ואין קי"ל כראצ"א ובר"ז ולכן קי"ל דאין מצווה וא"ש [אלא דנ"ע לפי"ז דא"כ דל"ל לראצ"א שינויא דרצא, הרי מעתה הלא קיימא ראית אצזי שפיר, ולמאי בעי עוד ראיה. שו"ר צחמד"ש שאמנם עמד ע"ז, ועיי"ש שדחק טובא דבעי לאתויי מקרא, וזה דחוק דהא אמרינן מאי הוי עלה ומשמע דאכתי לא איפשטיא האיבעיא, ועיי"ש שכתב עוד די"ל דעכ"פ הויא אצזרייהו, וכפי הנראה כוננו דהתנא לא מנה למצווה צפני עצמה כיון דצפועל הוי פרט בהמצוות ואצזרייהו ידיהו וכמשנ"ת לעיל], אתו"ד החמד"ש. ומעתה הלא א"ש היטב לשון הרמב"ם בהלכות מלכים דלא העמיד את הדין דמותר לו לעצור אפילו בעשרה מישראל אלא כתב סתם, דנראה דאם הי' הדין דצ"נ מצווה על קידוש השם הי' חייב למסור עצמו בכל אופן (ולפלא הוא דהחמד"ש לא העיר מזה כלל), דלמבואר דצדקו הרי כך הוא לקושטא דמילתא דאם הי' צ"נ מצווה על קידוש השם הי' כן אף בצנעא, דאין קי"ל כר"ז וכראצ"א, וא"ש.

אכן כל המהלך הזה הוא אף לפי דרכו של החמד"ש לשיטת הרמב"ם ליכא גדר עצירה באנסים בשום מקום, ואף בשלש עבירות, והיינו טעמא באמת דאינו לוקה ומת צי"ד, ורק דנאמרה מצווה צפ"ע של קידוש השם, שבשלש עבירות מחמת חומרתן הוא בכל גווני, וצכה"ת הוא רק צפרהסיא ובשעת גזירת המלכות. אכן הלא כבר נתבאר לעיל (בפרק זה אות ה') צאר היטב מכמה הוכחות ברורות שא"א לומר כן בשיטת הרמב"ם, וברור הוא שאף שאין צי"ד ממימים אותו מ"מ לענין עצם העצירה באמת אהדריה לאיסורא קמא. ונתבאר דיסוד דין זה דמצוות קידוש השם מסלקת הימרא דאונס אמור בעצם צכה"ת כולה, אלא שצכה"ת כולה איכא דינא דוחי בהם הממיר את עצם העצירה, ואף בשלש עבירות דלימא להיתרא דוחי בהם ואיכא שם עצירה, איכא דינא דקידוש השם המסלק את הפטור של אונס וכמשנ"ת בעז"ה לעיל בארוכה והדברים ברורים עד מאוד. וא"כ נראה דאדרבה דהרמב"ם אמנם פסק כרצא דאהדריה לאיסורא קמא לענין העצירה עצמה ואף דאיכא פטור מעונשים (וכאשר כתבו תוס' בע"ז שם ד"ה מתקיף דזו היא שיטת רצא וכו"ל), ורצא ור"ז פליגי

שו"ר צחמד"ש שם באות י"צ דהקשה כעין זה, אלא שהוא העמיד הקושיא אף על ע"ז, והיינו כעין קושיא הרמב"ן דבע"ז אכתי איך שרי אפילו בצנעא, אלא שהרמב"ן תירץ כנ"ל דהילפותא דע"ז מואהבת ליתא צ"נ שאין מצווין על אהבתו, וע"ז הקשה דלשי' הרמב"ם דגם בצנעא איכא קידוש השם א"כ אין חילוק בין בצנעא לצפרהסיא. והנה החמד"ש אזיל לדרכו לליכא תורת קידוש השם בצנעא רק בשלש עבירות וכו"ל, אולם לפי המבואר דגדר קידוש השם ישנו בעצם בכל החורה, כל דיש עליה שם עצירה שאין זה הימרא דפיקו"נ המפקיע שם העצירה, הרי תקשי מכל שבע מצוות צ"נ כיון דל"ל לצ"נ הימרא דוחי בהם. ועיי"ש צחמד"ש שמירץ באופן זה, ולפי דבריו א"ש לשון הרמב"ם בהלכות מלכים. והוא עפי"מ דביאר שם לשי' הרמב"ם דרצא ור"ז נחלקו צדינא דיהרג ואל יעצור בע"ז, דלר"ז לא קעבר צעיקר העצירה כלל בכל גוונא אלא צל"ת דלא תחללו ובעשה דונקדשתי בלצד וע"כ אין כאן ע"ז ול"ה נעצד, ורצא פליג דדינא דקידוש השם מפקיע דין אונס וא"ה צ"נ דחייב מיתה (וכ"ה באמת שיטת הר"מ מקולני דעכ"פ צפרהסיא חייב מיתה, וכמו שהביאו תוס' בע"ז נ"ד א', וכ"ה ש"י רבינו דוד שהביא הר"ן כמובא להלן), והרמב"ם דס"ל דפטור ממיתה פסק כר"ז ודלא כרצא, ונקט דכן ס"ל לרצא אשי וחזקיה ורצא אדא בר אבהה דל"ל שינויא דרמב"ם ודרצא, ומעתה מה דקאמר רצא "אינהו וכל אצזרייהו" דל"ה מצווה צפ"ע הוא לשיטתו דדינא דקידוש השם מחזיר ומעמיד לעיקר האיסור, אבל לר"ז באמת היא מצווה צפ"ע, ולדידיה קאי הוכחת אצזי ממחמתא דשבע מצוות נטוו צ"נ שפיר, דל"ל שינויא דרצא, ולפיכך באמת פסק הרמב"ם דצ"נ אין מצווין על קידוש השם כנ"ל, דקיימא הוכחת אצזי ממחמתא, ואי"ז אף מחמת הראיה מנעמן. ועיי"ש שכתב עוד עפ"י הנ"ל דרצא אדא בר אבהה בע"ז שם ל"ל שינויא דרצא דמשני אצזרימא באנפא אחרינא, והיינו דס"ל כר"ז דהוי מצווה צפ"ע וכאשר פסק הרמב"ם. והנה רצא אדא בר אבהה הוא דקמיימי הא דאמרי צי רצ מההיא דנעמן, וי"ל דהרמב"ם באמת גורס כרש"י דהראיה היא דאם אימא לימא ליה, וע"ז דחו בגמ' הא בצנעא הא צפרהסיא, אלא דנקט דדחיה זו עצמה מיתלי תליא בהך פלוגתא דרצא ור"ז וראצ"א ואידך אמוראי, ואליבא דראצ"א ליתא באמת לדחית הגמ', והיינו לשיטת ראצ"א דס"ל דקידוש השם הוי דין צפ"ע אף בע"ז אבל עיקר העצירה ליתא בכל גוונא מדין אונס, וא"כ מצי שפיר למיסב דאיכא גדר קידוש השם אף בצנעא בחורת מצווה צפ"ע, וא"כ לדידי' אין נפ"מ בין בצנעא וצפרהסיא ובכל גוונא איכא קידוש השם, וממילא אם צ"נ מצווין על קידוש השם צפרהסיא ה"ה בצנעא, ומוכחת הראיה מנעמן שפיר, אבל הגמ' דדחי קאי

זהא אי המחייב דקידוש השם מלכד דהוי מ"ע ומל"ת הרי הוא מחזיר את עיקר האיסור לענין תורת העצירה או דהוי רק מלוא צפ"ע, וזוה נחלקו אי חשיב נעצד, והרמב"ם כנ"ל פסק כרצא ודלא כר"ז [ונבאמת כך היא משמעות סתימת לשון הרמב"ם (פ"ד מהלכות איסורי"מ ה"ו) וז"ל: "הנעצד בין שעצד שלו בין של חבירו בין באונס בין ברצון בין בזדון בין בשגגה וכו' הרי זה אסור", ו"בין באונס" קאי באונס דהעוצד, ע"ד בין בזדון בין בשגגה דקאי אעוצד, ומזה נראה דס"ל כרצא דעצד לאונסו נאסרת הבהמה מדין נעצד, אלא דלדידן דקיי"ל כר"א כן הוא אף בצנעא], וא"כ אין לומר ככל הנ"ל.

יא) והנה הרמב"ם בסה"מ (חלק מ"ע מלוא ט') מנה שם בכלל התרי"ג מ"ע דקידוש השם מקרא דונקדשתי, וכח שם צוה"ל: ובגמ' סנהדרין ע"ד ב' אמרו צ"נ מלוא על קדושת השם או אינו מלוא ת"ש ז' מלוא נטוו צ"נ ואם אחת אומר כן תמניא הוי, הנה כבר נתבאר לך שהיא מכלל מספר המלואות שהם חובה לישראל ולקחו ראה על מלוא זו מאמרו ונקדשתי בחוך בני ישראל וגו' עכ"ל הרמב"ם, וכונת הרמב"ם דמהא דקאמר אב"י תמניא הויין מוכח דמלוא קידוש השם היא מלוא צפ"ע וגמנית כמלוא לעצמה לענין שבע מלואות דצ"ג, וא"כ ה"ה נמי לענין מנין התרי"ג. ויעוין במל"מ (פ"י ממלכים ה"ב בהוספת המגיה שם) שחמה טובא דהא אדרבה מהתם מוכח איפכא דרצא הא קא דחי לראיה דאב"י וקאמר "אינהו וכל אבירייהו", כלומר דאינה מלוא צפ"ע, וכמש"כ רש"י שם (ד"ה אבירייהו): "כל מידי דשייך בהו קדושת השם שייכא בהו (ר"ל בשבע מלואות), דאם אומר לו לעצור על אותן מלואות או יהרג, ואם לא יקדש השם יעצור עליהם, הלכך האי נמי בכללן הוא", וא"כ אין טעם למנות קידוש השם למלוא צפ"ע. ועיי"ש במל"מ שכתב צוה"ל: "ויש ליישב דלפי שיטת הרמב"ם דאיפשטא צע"י דאין צ"נ מלוא על קידוש השם ע"כ דלא חיישינן לדיחויא דרצא וס"ל דקידוש השם לאו אבירייהו דז' מלואות הוא" עכ"ל, ומירוצו תמוה מאוד וכי מחמת מתניתא ד"שבע מלואות נטוו צ"נ" פשטינן לה והלא מקרא דנעמן הוא דפשטינן לה אבל דיחויא דרצא קאי שפיר, ומאחר דרצא קא דחי דאף אי היו מוזהרין אי"ו מלוא צפ"ע רק בגדר אבירייהו אין לנו שום מקור שלא כרצא. וראיתי בשו"ת חמדת שלמה (שם אות י"ג) שכתב ליישב קושית המל"מ דכיון דאסקינן למיפשט האיבעיא דאינו מלוא, וקשה טעמא מאי, וע"כ משום דהויא מלוא צפ"ע, דאילו הויא אבירייהו ה"י להם להיות מלואין, ועיי"ש שכתב דמלא כן במל"מ, והיינו שהבין כן בכונת ישוב המל"מ, ולפי"ז לא קשיא עליה כנ"ל. אכן אינו מובן דהא חזינן דאב"י צעי למיפשט האיבעיא

ממתניתא ד"אם אחת תמני הויין", והלא לפי"ד החמד"ש צ"ל דהא גופא האיבעיא אי הוי מלוא צפ"ע או בגדר אבירייהו, וא"כ מאי סבר אב"י להוכיח מהתנא דאין מלואין, הלא אדרבה זה גופא הנד דמלואין דהו"ל אבירייהו. אכן י"ל דבאמת אם הוא בגדר אבירייהו פשיטא דמלואין, וכל ספק הגמ' הוא לפי האופן דהויא מלוא צפ"ע אי נמא דמ"מ מלואין גם במלוא זו או דאין מלואין, וכך הוי סבר אב"י וע"כ הוכיח מהבירייתא דאין מלואין דאי לא"ה הו"ל תמני, וע"ז קדחי רצא דבאמת מלואין והוא משום דהו"ל אבירייהו וממילא לאו תמני הויין, ועכ"פ השתא דאסקינן דאין מלואין צע"כ דהוא משום דהו"ל מלוא צפ"ע, וזוה א"ש ד' המל"מ [ועיי"ש בחמד"ש שכתב ליישב דברי הרמב"ם בסה"מ עפ"י"ד כנ"ל דהרמב"ם דפוסק כר"ז צע"ז דהוא מלוא צפ"ע ושפיר הוכיח בסה"מ מדברי אב"י דהו"ל מלוא צפ"ע]. וי"ל עוד בישוב דברי הרמב"ם באופן פשוט דבאמת ליכא ראייה כלל מרצא, די"ל דאין הפירוש בדברי רצא דאי"ו מלוא צפ"ע רק בגדר אבירייהו גרידא, אלא דהכונה היא דהתנא לא מנאה כמלוא לעצמה בשבע מלואות כיון דאין כאן מעשה עצירה מחודש צפ"ע, ולקושטא דמילתא אינו אלא פרט בשבע המלואות דמלואין שלא לעצור עליהם אף במקום אנס, וכן נראה בכונת רש"י כנ"ל וכאשר משמע באריכות לשונו, אבל עכ"פ מה דחזינן מאב"י דהויא מלוא צפ"ע, ולא אף גילוי מילתא במדרגת החיוב של המלואות, ולפיכך ראוי היה למנותה לעצמה, זה קאי גם לרצא, ורצא לא קאמר אלא דהתנא לא מנה לקידוש השם כמלוא לעצמה כיון דסו"ס בפועל הוא אף פרט והוספה בשבע המלואות, והיינו דקאמר "אינהו וכל אבירייהו" (וע"ד שאמרו בגמ' סנהדרין נ"ח ב' דמלוא דקו"ע לא חשיב בהך מתניתא ד"שבע מלואות נטוו צ"נ", ולכן לא מנה התנא הא דגוי ששבת חייב מיתה, יעו"ש), כן צ"ל צע"כ לשיטת הרמב"ם. וגמלא עכ"פ דהנ"ל דצ"נ מלוא על קידוש השם אינו משום דאינה מלוא צפ"ע אלא בגדר אבירייהו גרידא, אלא דאף מתורת מלוא צפ"ע דנו דצ"נ מלואות ודוק.

יב) ואשר יראה צוה צפ"ד דהנה צמ"כ התוס' שם (ד"ה בן) כנ"ל להקשות דמאי קמיבע"ל אי צ"נ מלוא על קידוש השם והלא וחי זהם בישראל הוא דכתיב וא"כ כיון דליכא וחי זהם פשיטא דצעי למסור עצמו, כתב שם המהרש"א (כנ"ל פרק א' אות י"ח) וז"ל: יש לדקדק מנ"ל הא דוחי זהם בישראל דוקא כתיב, דהא אמרינן צפ"ד' מיתות דרישא דקרא אשר יעשה אותם האדם וחי וגו' בעכו"ם נמי כתיב דהכי אמרינן התם כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם מלמד שאפי' עכו"ם ועוסק בחורה ה"ה ככה"ג וי"ל דמשמע להו דתלמודא

ס"ל דלענין הך דרשא "וחי זהם ולא שימות זהם" לא הוי עכו"ם בכלל האי קרא, דאל"כ מאי קמיבע"ל אי מלווה ז"נ על קידוש השם הא ודאי דלא נטוה מדכתיב וחי זהם, דלא חילק הכתוב בין נענא לפרהסיא, ובישראל נמי אי לאו ונקדשתי וגו' דכתיב בישראל ודאי דהוי מוקמינן קרא דוחי זהם אפי' בפרהסיא, אלא ע"כ דל"ל לתלמודא דרשא דוחי זהם איירי בעכו"ם, ולהכי קמיבע"ל ליה שפיר אי מלווה על קידוש השם משום דאינהו וכל אצוריייהו כדמסיק רבא או לא ואהא קשיא להו שפיר דאכתי מאי קמיבע"ל הא אפילו בנענא חייב למסור עצמו מדיאטריין בישראל לכחוב וחי זהם עכ"ל, וד' המהרש"א ז"צ טובא, דממ"נ אי אמרינן דז"נ נמי מלווין אקידוש השם ליהרג ושלל לעצור בפרהסיא, ואף דונקדשתי בישראל כתיב, א"כ אף אי וחי זהם בעכו"ם נמי כתיב, הא מ"מ בפרהסיא צעינן לקדש השם, וכמו דבישראל לא אמרינן דלא חילק הכתוב בין נענא לפרהסיא, ואי ליכא מלות ונקדשתי זכ"נ כיון דבישראל הוא דכתיב, א"כ נהי דליכא וחי זהם, אכל הלל כתבו התוס' דאף בלא וחי זהם ליכא חיובא דמסי"נ, ולא צעינן וחי זהם בישראל אלא כי היכי דלא לילף מרובא ונעה"מ, וא"כ מה שייך לומר דאינהו וכל אצוריייהו, הא סו"ס ונקדשתי בישראל הוא דכתיב וא"כ מה חירנו תוס', וז"צ טובא.

יג) ונראה צוה בהקדם סוגית הגמ' בע"ז דף נ"ד ע"א (הג"ל זד' החמד"ש) דאי' התם צוה דצעינן לאוקמי' לצרייתא באנסוהו עכו"ם והשתחוה לבהמה ידידה דפסולה בהמה משום נעבד לגבוה, וקא פריך רב זירא דהא אונס רחמנא פטריה דכתיב ולנערה לא תעשה דבר (כנ"ל בפרק זה אית א') וע"ז קאמר רבא הכל (ופירש"י: בין אונס בין רנון) היו בכלל לא תעבדם וכשפרט לך הכתוב וחי זהם ולא שימות זהם יאל אונס והדר כתב רחמנא ולא תחללו את שם קדשי דאפילו באונס הא כינא הא בנענא הא בפרהסיא. וצביאור דברי ר"ז - דלכאורה ז"צ וכי משום פטור הגברא לאונס הוא אין כאן עבודה זרה לאסור בהמה משום נעבד - ישנם שני מהלכים, חדא דר"ז ס"ל לאונס רחמנא פטריה היינו דלא מיקרי דהוא עושה המעשה כלל, דפועל ע"י אונס לא מיקרי פועל כלל (והו"ל כנעבד מאליו), וע"כ ס"ל דלא חשיב נעבד לאסור בהמה, וכמש"כ בשו"ת חמד"ש (חאו"ח סי' ל"ח אות ז') כנ"ל, ומו' דלאסור נעבד דאינו משום חלות ע"ז שחל על בהמה, דבהמה הלא אינה נאסרת מחמת ע"ז דהא להדיא שרי, אלא משום מעשה העבודה, צעינן עבודה דלאסורא, היינו שיהי' על העבודה חלות שם עצירה, דיסוד הפסול משום דנעבדה צו עצירה, ודינא לאונס רחמנא פטריה מפקיע חלות שם עצירה, וכמש"כ בחידושי מרו רי"ז הלוי בהל'

ע"ז לבאר כן (ראה לעיל סימן ד' אות ד'). והנה ז"צ דהא עכ"פ מיחייב למסור נפשו, ויעוי"ש בחוס' (וכ"כ ביצמות נ"ד וציומא פ"צ) שצבארו דכיון דמ"מ מיפטר ממיתה ע"כ לא חשיב נעבד. אכן ז"צ דהא סו"ס עובר לאסורא דע"ז וא"כ יש כאן מעשה (לחמד"ש) ויש כאן חלות שם עצירה (להגר"י), אכן יעוי"ש בחמד"ש שכתב דלשיטת הרמב"ם דבשלש עצירות כל הדין הוא אף משום קידוש השם (כנ"ל לפי דרכו בשיטת הרמב"ם) הרי א"ש, דס"ל לר"ז דבאמת כל באונס ל"ה מעשה ול"ה עצירת ע"ז כלל, ורק דהויא מעשה מחודש של ציטול מ"ע דונקדשתי ועצירה של ל"ה דלא תחללו, אכל אי"ז שייך לעצם העצירה, ולפיכך כיון דאין כאן מעשה עצירה דע"ז לפיכך ל"ה נעבד עיי"ש. והנה יעוין דריטב"א בע"ז שם שכתב צוה"ל: וסבר ר"ז דכיון שפטורים צדיעבד לא חשיב עובדי ע"ז ואינם בכלל לא תעבדם, אלא שמלווין ליהרג משום קידוש השם, וכיון שהוא לא נקרא עו"ז אף בהמה שעבדו לה אינה נקראת נעבד, והיינו דפליג עליה רבא דודאי עו"ז הוא והכל בכלל לא תעבדם וגם בהמה נקרא נעבד עכ"ל, ומבואר דצדרי הריטב"א דנקיט כשיטת הרמב"ם דבע"ז חיוב מסי"נ הוא מגדר קידוש השם אף דהוא גם בנענא, וגם מבואר דבשלש עצירות לא עבר על עצם העצירה, ואין צידו עצירה של ע"ז וג"ע וש"ד, כיון דאונס הוא ואית ליה היתרא לאונס המפקיע שם עצירה, ואך דקעבר אעשה ול"ה דקידוש השם (וכד' החמד"ש), אכן מפורש דצדרי דה"מ לר"ז אכל רבא פליג ע"ז, ובהא גופא קאמי רבא לחלוק על ר"ז דכיון דאיכא חיוב מסי"נ מדין קידוש השם ע"כ אהדריה לאסורא קמא וקאי בחלות עצירה דע"ז ושם עצירה דע"ז עלה, ושפיר נאסר מדין נעבד (ולכאורה י"ל דרבא שחילק בין נענא לפרהסיא צעי לשנויי דא"ש הך מילתא גם לשיטת רבי ישמעאל, ולא משום דפסק כרבי ישמעאל, וכ"כ בחוס' שם ד"ה הא דדרך אחת, מיהו תוס' לקמן י"ט א' ד"ה דאמר כ' דרבא אית לי' דרבי ישמעאל וכנ"ל, וע"כ חילק בין נענא לפרהסיא, ואה"נ דלרבנן דרבי ישמעאל אף בנענא אהדריה לאסורא קמא ולא קאי וחי זהם פרט לאונס אף גבי שאר מלוות ולא לגבי ע"ז, וכ"כ התוס' בע"ז שם דדרכם הראשונה עיי"ש, ויעוי"ש בחוס' בע"ז דרך נוספת בשיטת רבא), ואף דגם לרבא פטור ממיתה מדין אונס אכל עכ"פ איתא בעצם העצירה. וגבי שיטת רבא כ"ה מבואר ברמב"ן בע"ז שם (הוצא גם ברשב"א ובחי' הר"ן שם): דרבא צא לומר שלא תעלה על הדעת דנעבד באונס לאו שמה נעבד ואפילו בפרהסיא כיון שהעובדו פטור ממיתה צ"ד לאונס רחמנא פטריה ואפי' בע"ז כסדרתו של רבי ישמעאל, אלא הכל היו בכלל לא תעבדם, דכל הנעבדים גם אונס בכלל הנעבדים, וכיון שכל העובדים בכלל לאו, כל הנעבדים נמי בכלל בן

הצקר (מלשון זה נראה קצת כדברי הגרי"ו דהגדר הוא דבעינן עבודה לאיסורא), וכשפרט לך הכתוב וחי זהם ילא אונס בין בעובד בין בנעבד שאין זה נקרא עובד ולא נעבד, וכשהחזיר הכתוב לכללו העובד מולא תחללו חזר האונס לקרות נעבד ושם נעבד גמור יש עליו והילכך אסור, ולא תאמר אין ע"ז אלא קדוש השם בעלמא הוא ואין עליו שם נעבד, והך סברא רבא לרבי ישמעאל אמרה ורבותא קמ"ל דאפי' לרבי ישמעאל אונס בפרהסיא נעבד נקרא ואסור, אבל למאי דקיי"ל בע"ז בין בלנעא בין בפרהסיא יהרג ואל יעבור משא"כ בשאר עבירות פשיטא דהכל הוא בכלל שם נעבד, שלא משום קידוש השם הוא נאסר אלא משום ע"ז, ושמו ואיסורו עליו וכו' עכ"ל, ומבואר נמי כנ"ל בשיטת רבא (ויעוי"ש בתוס' בד"ה הא צוקה"ד מש"כ בשם הסמ"ג בדברי רבא).

והנה בזה דס"ל לרבא דבפרהסיא דאיכא חיובא דקידוש השם אמרינן דאיהדריה לאיסורא קמא ושוב הוא עובר בעיקר האיסור כנ"ל, יש לבאר עפ"י דכחצו תוס' לקמן ובע"ז שם דרבא קאי בשיטת רבי ישמעאל כנ"ל, ועפ"י דהפלאה לקמן דף י"ט דמודה רבי ישמעאל דאין מתרפאין בע"ז (וכ"ש בריתא מסברת "מאי חזית" ועירות מהיקשא דנעה"מ, וזה אפילו לתוס' לקמן דף י"ט וע"ז דף כ"ז דרבי ישמעאל פליג אף בג"ע ושפיכור"ד, וכמוצא לעיל פרק א' אות י"ז). ובעיקר דברי הפלאה נחבאר לעיל (שם אות י"ט) דרבי ישמעאל דריש בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך לענין מתרפאין, ורק לענין אונסים ל"ל הא דדרשינן בכל נפשך אפי' נוטל את נפשך משום קרא דוחי זהם ילא אונס, ראה שם באות הנ"ל בהרחבה. ויש להוסיף דגם לדעת הר"ן בפסחים דף כ"ה (כנ"ל שם אות ט"ו), דרבי ישמעאל לא דריש כלל להא דאפי' נוטל את נפשך, א"ש דברי הפלאה, די"ל דכיון דהמקור להיתרא דפיקו"נ בכה"מ לרבי ישמעאל נלמד מצא במחמת, וכדקאמר רבי ישמעאל (יומא דף פ"ה, כנ"ל שם אות י"ז): "אם במחמת ימלא הגנב ומה זה שספק על ממון בא ספק על נפשות בא ושפיכות דמים מטמא את הארץ וגורם לשכינה שתסתלק מישראל ניתן להגילו בנפשו ק"ו לפיקו"נ שדוחה את השבת", ע"כ אין ללמוד מזה לע"ז דחמיר טובא דהעובד ע"ז ככופר בכה"מ כולה (וכאשר כתבו במנ"ח מ' רנ"ו ובערל"נ בד' תוס' סנהדרין דף ע"ד, כנ"ל פרק א' אות ח' ואות ט"ו), ולפיכך ליתא גם לרבי ישמעאל היתרא דפיקו"נ בע"ז (ועד"ז ברומא משום סברת מאי חזית ונעה"מ מהיקשא), אלא דבאונסים איכא דין מקוים דוחי זהם ילא אונס (וכמו שנתבאר לעיל פרק א' ענף ד'), וזה איתא שפיר גם בע"ז, וגדר הדין בזה הוא בעיקר המחייב דליכא חיובא דמסי"נ דינא אונס ואונס רחמנא שרייה

וכנ"ל, ובה א"ש היטב ליטב דרבא: "הכל היו בכלל לא מעבדם וכשפרט לך הכתוב וחי זהם ולא שימות זהם ילא אונס", ולא נקט רבא דינא והיתרא דפיקו"נ דכה"מ, דאי משום הא מודה רבי ישמעאל דליכא בע"ז היתרא דפיקו"נ דא"ל למילף מהיתרא דבא במחמת וכנ"ל, ורק מדינא דינא אונס קאמי עליה. ומעתה היינו דקאמר "והדר כתב רחמנא ולא תחללו את שם קדשי לאפילו באונס", כלומר דבהך ולא תחללו הרי מלכד דנאמרה כאן מזה בפי"ע דקידוש השם בעשה דונקדשתי ובל"מ דלא תחללו, הרי נאמר כאן מחייב דקידוש השם שהוא מפקיע את עיקר דינא דינא אונס, והיינו דלעומת הא דינא אונס דיסודו בעיקר המחייב דליכא חיובא דמסי"נ דינא אונס ואונס רחמנא פטריה ושרייה, ומותר לו לעבור מחמת דאית ליה "טענת אונס" דאונס הוא, בא המחייב דקידוש השם המפקיע הך דינא, דלית ליה "טענת אונס" ובעי למסור ענמו. וקאמר "הא בלנעא הא בפרהסיא", כלומר דאך בפרהסיא איכא המחייב דקידוש השם ולא בלנעא וכשיטת רבי ישמעאל, אבל עכ"פ בפרהסיא דאיכא המחייב דקידוש השם איהדריה לאיסורא קמא דקעבר בעיקרא איסורא דע"ז, ושפיר איכא פסולא דנעבד דנעבדה בזה עבירה דע"ז (ואף אי מיפטר ממיתה מדין אונס וכמס"כ תוס'). וכל זה משום דליכא היתרא דפיקו"נ בע"ז אף לרבי ישמעאל וכמבואר, אבל אם היה היתרא דפיקו"נ בע"ז י"ל דלא הוי אמרינן דאיהדריה לאיסורא קמא, ואך דאיכא מזה בפי"ע למסור ענמו משום קידוש השם וא"ש.

והנה בחידושי הר"ן בסנהדרין דף ס"א ע"ב הביא פלוגתא בנידון הזה בעבר היכא דדינו דיהרג ואל יעבור אי נהרג צי"ד, ובתחילה נקט שם דבע"ז אי עבר אינו נהרג, והביא דכן היא שיטת הרמב"ם והרמב"ן, וכתב דראיה לדבר מכה"מ בפרהסיא או בשעת הגזירה דפטור אי עבר וא"כ ה"ה בשלש עבירות, ואח"כ הביא שיטת הר"ר דוד דחלוק הוא דשלש עבירות שהם מחמת חומר ענמן הרי בעבר צי"ד ממיחין אותו משא"כ בכה"מ בפרהסיא או בשעת הגזירה דא"י מחמת חומר דרק מחמת קידוש השם בזה אי עבר אין ממיחין אותו עכ"ד, וגדר החילוק הזה הוא ברור מאוד, דבכה"מ דאיכא היתרא דוחי זהם א"כ ליכא עבירה כלל, ואך דאיכא מזה מחודשת מדין קידוש השם, וע"כ אין צי"ד ממיחין, משא"כ בשלש עבירות דליכא היתרא דוחי זהם, ע"כ שפיר בעבר צי"ד ממיחין אותו. ולכאורה הדבר נסתר ממאי דקאמר רבא כנ"ל דלרבי ישמעאל דס"ל דכל דינא דיהרג ואל יעבור בע"ז הוא אך בפרהסיא משום לא תחללו הרי אמרינן דאיהדריה לאיסורא קמא, ומש"ה הו"ל עבירה דע"ז ולפיכך נפסל משום נעבד כנ"ל (יעוין בספר אור גדול

סימן א' בדבריו שם גבי שיטת הרמב"ם דבעבר פטור, שכבר חתמה בזה יעוי"ש מש"כ. ונראה בעז"ה ליישב לפי המבואר והוא א"ש היטב עד מאד, והיינו דבכה"ת לדין דליכא היתרא דפיקו"נ, וכלפי ע"ס העצירה איכא חלות היתרא דפיקו"נ, ע"כ אף דיש מלוא של קידוש השם מ"מ אין הדבר נוגע לעצם העצירה, אלא שהיא מלוא מחודשת דקידוש השם, ומש"ה שפיר בעבר פטור, משא"כ בשיטת רבי ישמעאל בע"ז דליכא היתרא דפיקו"נ וכמבואר בהפלאה, ואשר על כן אין מתרפאין בע"ז גם לרבי ישמעאל וכנ"ל, ואך דליכא דין צפ"ע דינא אונס ואונס רחמנא פטריה ושרייה, והיינו כפי שנתבאר דהוא דין צמחייז של הגבירא דאינו חייב למסור נפשו דיכול לטעון אונס אני, והו דין טענת אונס לפטור עצמו מלמסור נפשו, אבל כיון דליכא מחייב של מסירות נפש מדין קידוש השם פשיטא דהשתא ל"ל דין אונס כלל ושפיר קעבר אעיקר איסורא דע"ז וחייב מיתה, והוא ברור (שו"ר שבעיקר הישוב בדברי רבינו דוד זכתי בעז"ה לכיון לדעת מורינו הגר"ש זללה"ה בזכרון שמואל סי' ס"ה ענף ד' אות מ"ג, אך בדברינו נתבאר הדברים באר היטב בעזה"י ש).

(ד) ומעתה מלאנו פתח ליישב את דברי המהרש"א החמוהים הנ"ל, דהנה נ"צ מה דליבע"ל אי צ"נ מלווים על קידוש השם מהיכ"ת יהיו מלווים, והלא אין לנו שום ילפומא שמלוא זו אמורה גם צ"נ, וכל בלא ילפומא מהיכ"ת יתחייבו צ"נ במלוא זו דקידוש השם [ובפשטותו היה נראה עפ"י הנמוק"י בסוף פירקין דכחצ בזה"ל: "ודע דכל היכא דאמרין יהרג ואל יעבור אם עבר ולא נהרג אין צ"ד ממימין אותו דאמרין הוא ולא אונס וכו' ואעפ"כ עצירה גדולה היא בידו שחילל שמו של הקצ"ה שצראו לכבודו", ולמדים אנו שהמחייב של קידוש השם הוא עצם הצריאה לכבודו, וא"כ החיוב נובע מחמת שהוא "נצרא", ש"הנצרא" נצרא לכבודו ית', וכדכתיב כל הנצרא בשמי לכבודי צראמיו יצראמיו אף עשיתי, ומאחר שכן סביר גדולה היא שצ"נ ש"נצרא" הוא איכא עליה חיובא דקידוש השם ודוק], ולפיכך כתב המהרש"א דאי איכא צ"נ היתרא דפיקו"נ המפקיע את שם העצירה, ובעינן לאתויי מלד החפלא דקידוש השם צפריהסא, דהוא חלות מלוא צפ"ע, זה ודאי ל"ש לדון דיהי צ"נ מלווה ע"ז, אבל כיון דליכא היתרא דפיקו"נ צ"נ ואיכא בעצם חלות עצירה, ורק דמ"מ ליכא חיובא דמסי"נ, מדין אונס רחמנא פטרי' או משום ההגבלה בהחיוב כנ"ל, הרי בזה דנו דשמה איכא צ"נ המחייב דקידוש השם, דזו היא סיבה לחייב מסי"נ מחמת עיקר העצירה עצמה, ואין אנו צריכים לבא בזה מחמת חלות מלוא מחודשת צפ"ע, ואך מלד "המחייב" דקידוש השם,

המסלק שריותא לאונס, והיינו דקאמר המהרש"א דקמייבע"ל אי מלווה על קידוש השם משום דאינהו וכל אצוריייהו, ר"ל דליכא המחייב דקידוש השם בעיקר העצירה (ע"ד שנתבאר בדברי רבא בשיטת רבי ישמעאל בע"ז דליכא היתרא דפיקו"נ כנ"ל), והא"נ ד"המחייב" דקידוש השם אינו אלא צפריהסא כמבואר בקוגיא שם, דרק צפריהסא איכא חפלא דקידוש השם ולא בלנעא (דצנעא הוא דין מחודש של מסי"נ מחמת חומר העצירה, וזה ליכא צ"נ דליכא ביה קראי, וכמו שביאר הרמב"ן צמלחמות סנהדרין, וכנ"ל פרק א' אות י"ג), וזה ברור - ובאמת י"ל דבזה שאני צ"נ מישראל, דגבי ישראל י"ל דכיון דאית לי היתרא דפיקו"נ הרי גם צפריהסא אי"ז אלא מלוא מחודשת בלבד (ראה בזכרון שמואל שם בזה) - וא"ש היטב ד' המהרש"א עד מאוד.

(טו) ולפי"ז יראה בישוב מה שהוכיח הרמב"ם בטה"מ מדברי אב"י "תמני הויין" דמלות קידוש השם היא מלוא צפ"ע, דתמוה דהלא קא דחי לה דאינהו וכל אצוריייהו, ד"ל דאמנא כן הוא דרבא אזיל לשיטתו בע"ז (וכדרכו של החמד"ש), וכאשר נתבאר דבאמת שני דינים איכא בקידוש השם, חדא חלות מלוא צפ"ע דקידוש השם, דליכא מ"ע ומל"ת דקידוש השם וכמש"כ הרמב"ם צפ"ה ה"ד, ומו דהמחייב דקידוש השם מסלק היתרא דאונס ומחזיר את עיקר האיסור אלא דמ"מ ליכא חיוב מיתה, והך מילתא אינו צמול דה מן המלוא של קידוש השם, דכיון דהוא מלווה לקדש את השם ולמסור נפשו ממילא אין מקום להיתרא לאונס, אלא דהוא מעין גילוי מילתא דהסיבה דקידוש השם גורמת למנוע הזכות והיתר לאונס וכש"נ ודוק.

והנה לכאורה היה אפשר לומר דשיטת הרמב"ם היא כדעת רבינו דוד שהציא הר"ן צמנהדרין כנ"ל דאך בשלש עצירות שאין בהם היתרא דוחי בהם הרי המחייב דקידוש השם מחזיר את העצירה, ואדרבה זהו עיקר הדין דליכא פוטור על העצירה רק על החיוב מיתה, אבל בכה"ת צפריהסא או בשעת הגזירה דליכא היתרא דוחי בהם י"ל דליכא עצירה כלל ורק מלוא צפ"ע דקידוש השם כנ"ל ואין שום סתירה מדברי רבא וכנ"ל, וכל הראיות בשיטת הרמב"ם הן אך לגבי שלש עצירות אבל אין לנו מזה הכרח לגבי כה"ת, אכן מסמימת לשון הרמב"ם נראה שאין חילוק בדבר, אלא דגם לגבי היתרא דוחי בהם מהניא המחייב דקידוש השם לסלק את ההיתר. ובגדר הדבר י"ל דל"ש היתרא דוחי בהם שיקודו בחציבות נפשו של אדם מישראל, שהרי אדרבה כך דינו של אדם מישראל שימסור את נפשו לקדש את השם, וכן ביאר קרוב לזה מורנו הגר"ש זללה"ה

בזכרון שמואל שם. וגם י"ל דפיקו"נ דיקודו הוא ה' ית' ע"כ כיון דסו"ס אסור מדין קידוש השם ל"ש תורת היתר.

ומעתה י"ל דאז"י הוכיח ממחניתא דשצע מלות נטוון צ"נ דצ"נ אינו מלווה על קידוש השם דאס איתא תמני הויין, כלומר דכיון דהנידון הוא דצ"נ יהיה מלווה במלווה צפ"ע דקידוש השם ע"כ אס איתא תמני הויין, וקדמי רבא דנהי דאיכא ראייה מוכחת ממחניתא דליכא צצ"נ מלווה צפ"ע דקידוש השם דאס איתא הא תמני הוי, אבל אכתי י"ל דאיכא צצ"נ המחייב דקידוש השם, דכיון דאין צצ"נ היתרא דוחי זהם שוב מהניא דינא דקידוש השם לחייב בעיקר המחייב דהמלווה, ואף דאין זהו תורת המלווה צפ"ע דקידוש השם, וכלפי זה אין שום ראייה מן החנא, שהרי אינהו וכל אצזרייהו, ואזיל רבא לשיטתו צע"ז דס"ל דהמחייב דקידוש השם מחזיר את עיקר האיסור, ושפיר קאמר דאף דאינס מלווים במלווה צפ"ע אכתי יש לדון דאית זהו המחייב דקידוש השם, והוא ממש כדברי המהרש"א וכמשנ"ת [אכן אצי" סבר דאי לית זהו המלווה צפ"ע, שוב ליתא זהו גם המחייב בעיקר המלווה הגורם להפקיע את הפוסק והמחיר של אונס רחמנא פטריה]. והשטח הלל מאזי מוכח שפיר דהויא מלווה צפ"ע לענין מנין המלווים וקיימא הוכחת הרמב"ם מן הסוגיא שפיר, ואף רבא הלל אינו חולק ע"ז וכמבואר, אלא דסבר דיש לדון צצ"נ גם מלד מה דהמחייב דקידוש השם מחזיר את עיקר האיסור (אכן אכתי ז"ע דדילמא אצי" ס"ל בצאמת כשי" ר"ז דהוי רק מלווה צפ"ע דקידוש השם, ובזה גופא פליגי אצי" ורבא, וא"כ להלכה דקיי"ל כרבא ליכא רק גדר של אצזרייהו וצ"ע ק).

(טו) ועתה נראה ציטוט הא דקשיא טוצא לשיטת הרמב"ם דמאחר דעיקר הדין של קידוש השם איתא גם בצנעא כל היכא דאיכא חלות שם עצירה וכמשנ"ת, א"כ גבי צ"נ דליכא היתרא ד"וחי זהם" ואיכא שם עצירה שוב איכא המחייב דקידוש השם גם בצנעא (וכאשר מורה בצאמת לשון הרמב"ם צפ"י מלכים וכו"ל), ובסוגיא הגמ' הא מבואר דאף אי מלווה אינו מלווה אלא צפרהסיא.

דהנה כתב הכס"מ כנ"ל דגירסת הרמב"ם כחוס' דאי איתא לימא ליה הא בצנעא הא צפרהסיא, וי"ל דהגמ' בצאמת הומ"ל דהראיה היא דאי איתא לא לימא ליה כלל, והיינו דהראיה היא גם ממה דלא לימא אף בצנעא, ומשום דאי צ"נ מלווה על קידוש השם הרי הוא מלווה בצנעא כמו צפרהסיא ואין הבדל בזה, והא דהוכיחה הגמ' דהיה לו לחלק בין צנעא לצפרהסיא הוא משום דהגמ' הלל נסתפקה גם לשי" רבי ישמעאל (וכדחזינן דחוס' נחתו לצאר

האיצטרא בגמ' גם אליבא דרבי ישמעאל כנ"ל פרק א' אות ג' (ואות ט"ו), ולשיטת רבי ישמעאל הלל בצנעא ליכא בצאמת דין של קידוש השם, דצע"כ לרבי ישמעאל לא קאי "ולא תחללו" אצנעא, דהא גם לרבי ישמעאל ליכא דין פיקו"נ צע"ז וליכא היתרא מדין פיקו"נ הנלמד ממחירת (כנ"ל אות י"ג עפי"ד ההפלאה והמנ"ת), וא"כ איכא גדר עצירה שפיר, ואס ה"י דין של קידוש השם בצנעא ה"י בזה לא תחללו, ול"מ הא דינא אונס, דדין קידוש השם מסלק ההיתר, ומוכרח דליכא לרבי ישמעאל דין קידוש השם בצנעא, וזהו בצאמת שרש הפלוגתא דרבי ישמעאל ור"א. ואונס לשיטת הרמב"ם מוסבר היטב שרש הפלוגתא דרבי ישמעאל ור"א, ד"ל דצאמת גם רבי ישמעאל דריש מוצכל גפסך אפילו נוטל את נפשו לענין דליכא היתרא דוחי זהם, אלא דרבי ישמעאל קא דריש מוחי זהם דינא דינא אונס שהוא דין צפ"ע מלכד היתרא דפיקו"נ וכמשנ"ת לעיל (פרק א' אות ט"ו, ראה שם, וכן נמצא שם עפי"ד המנ"ת ציטוט קושית הכפ"ת), והלא כבר נמצא דלשיטת הרמב"ם הרי המחייב דקידוש השם, ואף של בצנעא, הוא דין צכה"ת ולא רק בשלש עצירות, דכל דאית צ"י שם עצירה ולית צ"י היתרא דפיקו"נ, וא"כ כלפי ההילכתא דאונס רחמנא פטריה מהני המחייב דקידוש השם לחייבו ולאסרו בעיקר העצירה, וכיון דלפינן מוחי זהם דינא דינא אונס מלכד היתרא דפיקו"נ, והיינו דאף בגוונא דליכא להיתרא דפיקו"נ איכא דין צפ"ע דינא אונס, הרי מזה מוכרח דליכא מחייב דקידוש השם בצנעא ולא קאי ולא תחללו עליה, וצע"כ דרק צפרהסיא הוא דאיתמר הך דינא דקידוש השם, והן הן דברי רבא צע"ז הא כינא הא בצנעא הא צפרהסיא, זו היא שיטת רבי ישמעאל, אכן רבי אליעזר פליג אעיקרא דהך דרשא דוחי זהם ינא אונס וס"ל דוחי זהם אינו ממעט אונס במסוים, ורק דילפינן מכאן דין היתרא דפיקו"נ, ולפיכך בשלש עצירות דליכא היתרא דפיקו"נ, ואין מתרפאין זהו, שפיר הדר דינא דאיכא דין קידוש השם אף בצנעא, ואיכא המחייב דקידוש השם להחזיר את עיקר האיסור למקומו. וההכרח י"ל דהוא בצאמת משיטת ר"ז דס"ל דצע"ז הוא בגדר מלווה צפ"ע של קידוש השם וכמש"כ הריטב"א כנ"ל, ורבא פליג ע"ז, וחדית דכ"ה אף לרבי ישמעאל, וכ"ש דהוא כן לר"א. ומבואר היטב לשי" הרמב"ם יסוד הפלוגתא בין רבי ישמעאל ורבנן לשיטת רבא, וא"ש היטב עד מאוד. ולפיכך אמרינן בגמ' דעכ"פ מוכח דאינו מלווה דאס איתא לימא ל"י הא בצנעא הא צפרהסיא, וא"כ גם לרבי ישמעאל אית לן פשיטותא דצ"נ אין מלווין על קידוש השם וא"ש היטב, אבל להלכה כר"א הרי הרא"ה היא בלא"ה, דאי צ"נ מלווה על קידוש השם א"כ גם בצנעא הוא כן דאין נפ"מ בזה, וא"כ לא לימא ליה כלל, ומוכח דצ"נ אין מלווין על קידוש

השם. וא"ש לשון הרמז"ס כנ"ל, ומיושבת היטב שיטת הרמז"ס מסוגית הגמ' וכמש"נ.

(ז) והנה ברש"י סנהדרין (ע"ד ב' ד"ה בן) בצעית הגמ' אי ב"נ מצווה על קדושת השם כתב: "בן נח מזהר על עבודת כוכבים כדאמר וכו' ואם אמר עבד ואל תיהרג מצווה היא לקדש את השם או לא", ומרהיטות לשון רש"י נראה דכל הספק של הגמ' הוא רק גבי ע"ז, ומלכד דד"ז נ"ע בצבצא מ"ש ע"ז מאידך שצב מצוות דאם הוא מצווה א"כ כ"ה בכל השצב מצוות שלו, והלא כ"ה מצוואר בגמ' דאמרינן אינהו וכל אצירייהו ומוכח דהספק הוא בכל השצב מצוות, וכן מפורש ברש"י שם ד"ה אצירייהו: "דאם אומר לו לעבד על אותן מצוות או יהרג ואם לא יקדש את השם יעבד עליהם", ומצוואר דהספק הוא בכל השצב מצוות. ויעוין צערל"נ שפי' בכונת רש"י דקשיא ליה דמהיכ"ת נימא דצ"נ מצווה על קידוש השם, והא ליכא ילפומא ע"ז, וע"ז כ' דהספק הוא דשמא בכלל אזהרת ע"ז הוא כיון דהטעם דקידוש השם הוא לפרסם יחוד השם (וכמש"כ הרמז"ס צסה"מ מ"ע ט') וזה היפוך ע"ז, ולפיכך ס"ד שכיון שנצטוו בע"ז נצטוו גם בקידוש השם. ומצוואר לפי"ז דלא ס"ל לרש"י מש"כ המהרש"א לצאר דהספק אינו מחמת העשה דונקדשתי דהא פשיטא דאין צ"נ מצווין, אלא משום דאינהו וכל אצירייהו וכנ"ל, דצאמת מלשון רש"י שם ע"ה א' ד"ה צנעא, יש לדייק קצת דאי צ"נ מצווין על קידוש השם היינו דמצווין צממות ונקדשתי, דז"ל שם: "וגבי קדושת השם צמוך בני ישראל כחייב ואפי' נצטוו צ"נ עליה לא נצטוו לקדשו צמוך הכותים אלא צמוך ישראל", ומשמע מרהיטות הלשון דהנידון הוא דצ"נ נצטוו צעיקר המצווה דקידוש השם האמור צקרא דונקדשתי, ולפיכך פירש רש"י כנ"ל. ולכאורה לפי"מ שנצאר צשיטת רש"י צאר היטב דכל יסוד הך דליכא פטורא דאונס לענין היתרא נלמד מצכל נפשך ולא אתי עלה משום לתא דקידוש השם, הרי אין לפרש כלל לדעת רש"י כדצרי המהרש"א. אכן דצרי המהרש"א הלא מוכרחים הם מדצרי צצא בע"ז דף נ"ד כנ"ל (והוא כן לכל הפירושים צדצרי צצא) דדין קידוש השם אהדריה לאיסורא קמא, וא"כ עכ"פ הוא כן צפרהסיא ואף לשיטת רש"י, וא"כ לא א"ש עדיין אמאי לא ציאר רש"י כדצרי המהרש"א, ונ"ל כנ"ל דרש"י ס"ל דצ"נ נצטוו דונקדשתי.

והנה צעיקר לשון רש"י כנ"ל אפשר ליישב דצרי רש"י צאופן זה, עפי"מ שכתב המגיה צמל"מ פ"י ממלכים ה"צ (הוצא לעיל פרק זה אות י"א) והבין כן

צפירש"י, דאציי הוי סצר דספק הגמ' הוא צמורת מצווה צפ"ע דקידוש השם, וע"ז משני ליה צצא דאינהו וכל אצירייהו, ר"ל דאי"ז מצווה צפ"ע רק סעיף צמחייב של המצווה, וממילא י"ל דלהס"ד דהוי מצווה צפ"ע צאמת הספק הוא רק על ע"ז. ואפשר להוסיף צהסצר דצצר עפימס"כ צספר שיעורי דעת לדו"ז הגרא"מ צלון זללה"ה (מאמר ט"ז) לצאר דחלוקים הם ציסודם חיוצי המצוות דישראל מחיוצי צ"נ, דצישראל הוא צגדר מלך הגוזר על עמו וצצ"נ הוא צגדר רופא המצווה על החולה יעוי"ש צציאר צטוטו"ד. וצאמת הוא מפורש כן צדצריהם ז"ל דקצלת עול מצוות יסודה ושרשה הוא קצלת עול מלכות שמים, וכ"ה צמכילתא פ' יתרו דציצורא דאנכי, "לכשקצלתם מלכותי צמצרים קצלו גזירותי", משא"כ צצ"נ דהגדר הוא דאלו הם תנאי קיומם צעולם. ויש להוסיף גם את דצרי הציה"ל צדרושים דרוש י"ז דהחילוק צין ישראל לצ"נ, דצ"נ הוא צגדר חיוצ ושיעצוד אצל לא דגופם קנוי למצוות וצישראל הוא צגדר עצדות שכל כולם קנוי ומשועצד להשי"ת לקיים מצוותיו ית'. ונמצא לפי"ז דאצל ישראל כל עצירה צחפצא היא מעשה מרידה צמלכות ופריקת עול העצדות, וקיום מצווה ושמירת ל"ת היא צחפצא קצלת עול מלכות ומעשה עצדות שעוצד לרצו ועושה גזירת ומצות המלך, אצל אצל צ"נ הרי הגדר הוא דיס כאן מעשה מצד הצ"נ צעצמו שאינו עושה תנאי קיומו וחיוצו אצל אין כאן מצד עצם המעשה מעשה הצא להדיא כלפי מלכו של עולם כיון דלאו עם ה' נינהו. וממילא כד צעינן לדון דיס כאן חלות מצווה של קידוש השם צעצם, והלא צצר נצצאר דהס"ד הוא משום שנצאר לכצודו וכדצרי הנמוק"י וכנ"ל, הרי צמורת מעשה צפ"ע של קידוש השם וחילול השם ל"ש זה צעצם צשצב מצוות צ"נ, דכלפי מה שהוא עוצר צפועל על ציווי של מקום צאמת אינו עוצר שהרי אין כאן עצירה דהוא אונס, אכן צאיסור ע"ז שהוא צחפצא מצד עצמו מעשה מרד כנגד צורא עולם מלכו של עולם, וזה הוא מהותו ועיקרו של עצם העצירה, הרי שפיר יש כאן חפצא דחילול וקידוש השם, ולפיכך לא נסתפקו אלא צע"ז. אכן לכשדחי צצא דאינהו וכל אצירייהו, היינו דאם צצנו לדון עכ"פ צע"ז מצורת מצווה צפ"ע פשיטא דאין חיוצ צצ"נ וכדחוינן דלא מני לה צאנפי נפשה, אלא דיס לדון משום דקידוש השם הוי סיצה המחייבת צעצם המצווה כנ"ל, כלומר דהויא סיצה לסלק את ההיתר של אונס צגדר אהדריה לאיסורא קמא וכדצרי צצא בע"ז כנ"ל, ומחמת גדר זה הרי כיון דכל שצב המצוות דצ"נ הוא מצווה מאת ה' ית', וכצצ"נ עוצר על שצב המצוות הוא עוצר על מצותו ית', ולכן יש כאן את המחייב של קידוש השם בכל שצב המצוות להחזיר

אח עיקר האיסור והליווי, ושפיר אליצא דרצא הספק שזה בכל הו' מצוות וא"ש.

ולפי הדברים יש לבאר לשון הרמב"ם בהלכות מלכים כנ"ל דכתב דזה"ל: "צ"נ שאנסו אנם לעבור על אחת ממצוותיו מותר לו לעבור אפילו נאנס לעבור ע"ז לפי שאין מצווין על קידוש השם", וצ"נ מה שכתב הרמב"ם "אפי' נאנס לעבור ע"ז", מה חידוש מיוחד יש דע"ז, ואם הכונה היא מלך החומרא דע"ז מתורת החומרא דשלש עבירות, א"כ אותו חידוש יש גם בג"ע ובשפיעו"ד. ויעוין במאירי שג"כ כתב דבר זה וז"ל: "צ"נ אין מצווין על קידוש השם כלל וכל שנאנסו צו' מצוות שלהם אפילו לעבור ע"ז פטורים לגמרי ויעבור ואל יהרג", וצ"נ מהו החידוש המיוחד דע"ז יותר משאר המצוות שלו. ולנ"ל א"ש היטב דבאו לומר דלא נימא דהגדר דזה דאין צ"נ מצווה על קידוש השם הוא דכיון דמצוות קידוש השם היא מצווה בפ"ע, לכן ל"ש גדר מעשה דקידוש וחילול השם צ"נ כלל דאין שם גדר מעשה של חילול שמו ית' כחפצא כמבואר, ואך דעובר על מה שנגטוה ומכיון דאית ליה היתרא דאונם אינו חייב למסור עצמו, ואך גבי ישראל שייכא הך ענינא, ומעמה דע"ז שהוא מעשה של מרידה כחפצא ובעצם הוא מעשה של חילול השם איתא שפיר נמי גבי צ"נ, אלא דלא

כן הוא דצ"נ בעצם אינו מצווה על קידוש השם וא"כ ה"ה דע"ז הוא כן וא"ש ובעיקר מה דפסק הרמב"ם דצ"נ אינו מצווה על קידוש השם, י"ל דא"ש גם אי ס"ל כגירסת רש"י דנמצא דלא איפשטא האיבעיא בגמ', דיעוין צירושלמי פ"ד שביעית ה"ב וצפ"ג סנהדרין ה"ה רבי אבונא דבי רבי אמי עכו"ם מהו שיהיו מצווין על קידוש השם א"ל ונקדשתי בתוך בני ישראל מצווין על קידוש השם ואין העכו"ם מצווין על קידוש השם, רבי ניסי דשם רבי לעזר שמע לה מהדא לדבר הזה יסלח ה' לעבדך וגו' (ש"מ) ישראל מצווין על קידוש ה' ואין העכו"ם מצווין על קידוש ה', ומבואר דהירושלמי פשיטא ליה דאין מצווין, והלא כתבו אחרונים דדעת הרמב"ם דהיכא דצבצלי איבעיא להו ופשיטא להו צירושלמי קיי"ל כפשיטות הירושלמי (יעוין מראה"פ ושי"ק פ"ח יצמות ה"א, ובמראה"פ שם כתב דכן דרכו בהרבה מקומות והוא מבואר כמה פעמים בדברי הראשונים וז"ל), שו"ר שכבר כתב כן בספר קובץ פ"י מהל' יסוה"ת ה"א. והנה הירושלמי דרשו לה מדרשא מיוחדת למעט עכו"ם דאין מצווין על קידוש השם, וצבצלי לא נזכרה הך ילפותא, ועיין בקרי"ס פ"י מהלכות מלכים שהביא לדראש זו, וכן הביאה הרדב"ז צרמב"ם הלכות מלכים שם יעו"ש, והוא א"ש לנ"ל דהרמב"ם פסק כהירושלמי.

פרק ג

שיטת הבעה"מ דבמכוין האנס להנאת עצמו שרי אף בג"ע

(וגם יבואר בו דין להנאת עצמו בשעת השמד וכן יבואר קצת גבי הנידון אי רשאי להחמיר על עצמו במקום דדינו יעבור וא"ל יהרג)

דהני קוואקי ודימוניקי דהוי חוק לעי"ז – משנ"ת לבעה"מ אינו עולה לשיטת רש"י

א) בגמ' סנהדרין דף ע"ד ע"א ע"צ "כי איתא רב דימי אמר רבי יוחנן לא שנו אלא שלא בשעת גזרת המלכות אבל בשעת גזרת המלכות אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור כי איתא רבין אמר רבי יוחנן אפילו שלא בשעת גזרת מלכות לא אמרו אלא צניעא אבל צפרהסיא אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור מאי מצוה קלה אמר רבא בר רב יחזק אמר רב אפילו לשנויי ערקתא דמסאנא וכו' והא אסתר פרהסיא הואי אמר אביי אסתר קרקע עולם היתה רבא אמר הנאת עצמן שאני דאי לא תימא הכי הני קוואקי ודימוניקי היכי יהדינן להו אלא הנאת עצמן שאני הכא נמי הנאת עצמן שאני ואזדא רבא לטעמיה דאמר רבא עובד כוכבים דאמר ליה להאי ישראל קטול אספסתא בשבתא ושדי לחיותא ואי לא קטילנא לך ליקטיל ולא לקטיליה שדי

שעת גזרת המלכות אי איתא ביה להך מילתא דהנאת עצמן שאני (בהוספה) – שיטת בעה"מ דבמכוין האנס להנאת עצמו שרי אף בג"ע – ברמב"ן הרבה להקשות על שיטה זו מכמה פנים – י"ל לבעה"מ כעין שיטת הרמב"ם דחייב מסי"נ דשלש עבירות הוא מדין קידוש השם דאיתא אף בצנעא ובזה בעינן דמכוין להעביר – זה דוקא באנסים דאין תועלת בעצם העבירה ולא במתרפאין שהוא משתמש בעבירה עצמה שהוא נצול על ידה ויש קידוש השם בכל גוונא – לדרך זו נמצא דגם במתרפאין הוא בגדר קידוש השם והוא המפקיע היתר וחי – י"ל באופ"א דליכא היתרא דוחי בג"ע ואך דין אונם וכלפי זה איכא חיוב מסי"נ משום קידוש השם וזה ליכא רק בלהעביר, ולכן במתרפאין דלי"ה אונם אסור אף בלהנאת עצמו – במכוין להנאת עצמו רשאי להחמיר על עצמו גם להשיטות דאסור להחמיר – כ"ה גם בהיתרא דקרקע עולם – דברי הגר"א בשיטת רש"י דס"ל כהבעה"מ מהא

לנהרג ליקטליה ולא ליקטול מאי טעמא לעבורי מילתא קא צע"י. * והנה שיעט צעה"מ דצמכוין האנס להנאת ענמו שרי אף צג"ע (שלא כדעת כל הראשונים דנשלש עצירות ליכא הימרא דהנאת ענמן שאני), דס"ל דשינויא דרצא גבי

(*) הנה נחלקו הראשונים בדין שעת גזרת המלכות אי איתא ביה להך מילתא דהנאת עצמן שאני, והנידון הוא בשתים, חדא היכא דהגזירה מעיקרה היא להנאת עצמן, ותו היכא דעצם הגזירה היא להעביר על דת, אלא שהאנס שאונסו עתה מתכוין להנאת עצמו ולא להעביר. ובד' רש"י נראה דאם האנס אונסו להנאת עצמו הרי בכל גוונא של שעת גזרת מלכות שריא, דזו לשון רש"י (סנהדרין ע"ד ע"ב ד"ה שדי לנהרא): "להעבירו הוא מתכוין ואי פרהסיא הוא או שעת גזרת המלכות לקטליה ולא ליקטול אספסתא", ומשמע דאם אינו מתכוין להעבירו אף דגזירת המלכות היא להעביר יעבור ואל יהרג (וכבר עמד בזה בהעמק שאלה להנצי"ב שאילתא מ"ב אות ח' עיי"ש), וכ"ה בנמוק"י (יעוין ד"ה הנאת עצמן, ואסברה לה דליכא חילול השם כולי האי אלא במתכוין להעביר), ובבעה"מ ור"י מלוניל, וכן נראה בפסקי הרא"ש. וכ"ה מפורש בד' חידושי הר"ן וז"ל: "ומיהו היכא שהכותים עושין הגזירה להנאת עצמן בין בצינעא בין בפרהסיא כל שהן משאר עבירות חוץ מע"ג א"ע וש"ד ל"א יהרג ואל יעבור", והביא כן מד' הירושלמי בשביעית עיי"ש, וכתב דכ"ה דעת רבינו דוד ז"ל, אכן הר"ן איירי היכא דעצם הגזירה מעיקרה היא להנאת עצמן, אבל היכא דעצם הגזירה היא להעביר על דת אלא שהאנס שאונסו עתה הוא להנאת עצמו ולא להעביר, זה אין מפורש בד' הר"ן (וראה להלן בזה) אבל מד' רש"י והנמוק"י משמע דגם כה"ג לא יהרג. ועיי"ש בר"ן דכתב דאין משמע כן בדברי הרמב"ם, ובפשוטו הכונה היא מדכתב (פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ב): "במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים וגלוי עריות ושפיכת דמים אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג יהרג ואל יעבור במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עצמו כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד אם היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות בלבד", וכה"ג: "וכל הדברים האלו שלא בשעת הגזירה אבל בשעת הגזירה והוא שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר וחביריו ויגזור גזרה על ישראל לבטל דתם או מצוה מן המצות יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצות בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים", ומשמע דבשעת הגזירה אי"צ לשום דבר מן הדברים האלו, כלומר לא לשלש עבירות ולא לעשרה מישראל ולא שיהא מתכוין להעבירו על המצות (וראה להלן בדעת הרמב"ם), וכן כתב בב"ח יור"ד סימן קנ"ז דאין כן דעת הטור, דעיי"ש בטור דכ' בזה"ל: "כל העבירות חוץ מעכו"ם וגלוי עריות וש"ד שאומרים לו לאדם שיעבור עליהם או יהרג אם הוא בצנעה אם ירצה יעבור ואל יהרג ואם ירצה להחמיר על עצמו וליהרג רשאי ואם הוא בפרהסיא חייב ליהרג ולא יעבור בד"א שהעכו"ם עובד אליל מכוין להעבירו על דת אבל אם אינו מכוין אלא להנאתו יעבור ואל יהרג ובשעת השמד אפי" על מנהג בעלמא שנהגו אם באים להעבירו עליו יהרג ועל יעבור", והרי שלא התנה דדוקא אי מכוין להעבירו על דת אלא לגבי בפרהסיא ולא לגבי בשעת השמד. וכבר נחלקו בזה להדיא הרמב"ן בסוגיין דף ג' ע"ב דס"ל דאף בשעת הגזירה שריא במכוין להנאת עצמן והראב"ד (הובא שם בד' הרמב"ן) פליג (ויובאו דבריהם להלן). וכדעת הראב"ד כ"ע גם בד' הרא"ה במכילתין ג' ב', וכ"ה להדיא בחינוך מ' רצ"ו, וז"ל: "אבל בשאר עבירות אמרו דשלא בשעת השמד ובצנעה יעבור ואל יהרג, ואפילו יתכוין הגוי להעבירו, אבל בפרהסיא כלומר בפני עשרה מישראל, אם להנאתו מתכוין המעביר יעבור ואל יהרג, ואם להעבירו יהרג ואל יעבור, ובשעת השמד, אפילו בצנעה ואפילו להנאתו ואפילו על מצוה קלה יהרג ואל יעבור". וצ"ב בשרש הפלוגתא בזה.

ונראה פשוט בביאור הפלוגתא, דיעוין בד' הרמ"ה שם דכ' שלשה טעמים בהא דשעת גזירת המלכות, חדא "מפני קידוש השם", והביאור בזה דעצם ההכנעה לעכו"ם וקיום גזירתם הוי חולשת הדת והוא חילול השם, ומאידיך מסירות הנפש כנגדם הוי חיזוק הדת והוא קידוש השם, והן הן ד' הר"ן שם דכתב בזה"ל: "אבל בשעת גזרת המלכות אפילו מצוה קלה יהרג ואל יעבור פ"י בין בצינעא בין בפרהסיא, וטעמא דמילתא שבשעה שאומות העולם חושבים לבטל ישראל מן התורה, צריך לעשות חיזוק כנגדם שלא לקיים מחשבתם, ומוטב שיהרגו כמה מישראל ואות אחת מן התורה לא תבטל, בזמן שהם רוצים לבטל אותה מישראל בכלל, ואם שמע להם אפילו בחדרי חדרים הדבר מתפרסם מפני שמצאו שהועילה גזירתם", והיינו דזה דגזרתם מועלת ומחשבתם מתקיימת הוי ביטול של עצם המצוה, וביטול עצם המצוה הוא חילול השם, ומאידיך למסור הנפש שלא תתבטל בעצם ח"ו מצות השם זהו קידוש השם, ולפיכך דין הוא דיהרג אל יעבור, וכ"ה לשון השאלות סימן מ"ב והבה"ג הל' ע"ז "כיון דגזירה למעקרא למילתא הוי קידוש השם וקרין ביה ולא תחללו את שם קדש". ותו משום דאתי למיסרך, ונראה הביאור על פי מה שכתב רש"י בד' הגמ' (סנהדרין מ"ו א') "שמעתי שבי"ד מכין ועונשים שלא מן התורה ולא לעבור על ד"ת אלא כדי לעשות סייג לתורה ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים וסקלוהו שהשעה צריכה לכך", וז"ל: "מפני שהיו פרוצים בעבירות שהיו רואים לחצם של ישראל שהיונים היו גוזרים עליהם גזירות והיו מצוות בזויות בעיניהם של ישראל, ודבר זה עצמו הוא חילול השם, ועל כן ממצות קידוש השם למסור הנפש על כך. ואח"כ כתב טעם שלישי: "ויש אומרים שלא ירגילו הגויים להמריך את הלבבות לכך", והוא הטעם שכתב

אסתר דהנחת ענמן שאני לא הוי אך אהא דאסתר פרהסיא
הוא וכלשון הקושית בגמ', אלא גם אהא דג"ע הואי נולכאורה
היה נראה דההכרח לדבר זה הוא משום דס"ל לצעה"מ
דרכא ל"ל שניוא דאזיי דקרקע עולם שאני, וכל ההיתר

והוא הטעם שכתב רש"י וכ"ה בנמוק". ויעוין בחידושי הרי"מ יור"ד סימן קנ"ז סעיף א' שהוא תקנת חכמים, אכן מסתימת לשון רש"י משמע דהוא דין תורה, וכן משמע בלשונו כנ"ל: "ואי פרהסיא הוא או שעת גזרת המלכות לקטליה ולא ליקטול אספסתא", ומשמע דהוי דאורייתא דומיא דבפרהסיא, והיינו דמתוך שמתרגלים להמריך הלבבות, שהוא דבר הגורם ביטול תורה ומצוות, הרי זה עצמו חילול השם. ועתה נבואה חשבון בשני הגידונים הנ"ל, גבי מכוונים להנאת עצמן. והנה היכא דהגזירה מעיקרה היא להנאת עצמן, הדבר תלוי בטעמים הנ"ל, דלטעם ראשון שפיר הוא דאין כאן עקירת המצוה וביטולה אלא היכא דעצם הגזירה היא להעביר על דת אבל להנאת עצמן אין כאן ביטול המצוה רק עבירה לפי שעה, ומש"ה ס"ל להר"ן כנ"ל דהיכא שהכותים עושים הגזירה להנאת עצמן משאר עבירות לא אמרינן יהרג ואל יעבור, והוא כפי שהקדים בגדר הדבר. והנה כנ"ל הר"ן איירי היכא דעצם הגזירה מעיקרה היא להנאת עצמן, אבל היכא דעצם הגזירה היא להעביר על דת אלא שהאנס שאונסו עתה הוא להנאת עצמו ולא להעביר, אין מפורש בד' הר"ן, אכן י"ל דגם בכה"ג יעבור ואל יהרג כיון די"ל דאין בזה לא ביטול ולא חיזוק הדת כיון דלא שייכא לגזירה דהא אינו מכוין אלא להנאת עצמו (אך יל"ע בגוונא דהאנס אמנם אינו מכוין אלא להנאת עצמו אבל מה שבכחו לאנוס הוא מחמת הגזירה, דהוא משתמש בגזירה שבאה להעביר על דת כג"ל לאנוס להנאת עצמו, דשם הכא חשיב קיום הגזירה והו"ל שפיר חילול השם וצ"ע בזה). והנה בשאלות כנ"ל כ' לכאורה כטעם הר"ן שהוא הטעם הראשון של הרמ"ה, ולפי"ז הוא נמי כהר"ן דעכ"פ היכי דהגזירה מעיקרה היא להנאת עצמן אל יהרג, וכן כתב בהעמק שאלה שם (אות ח' ואות י"א) ועיי"ש דמוכח כן מלשון השאלות בהמשך דבריו שם, אכן בספר אור גדול סימן א' (ט"ז א' מדפי הספר) כ' לא כן בדעת השאלות, אלא דשעת השמד עדיפא מבפרהסיא ואף במתכוין להנאת עצמו לא שרי עיי"ש. ולטעם השני משום דאתי למיסרך, מסתברא מילתא דאין נפ"מ בזה, וגם היכא דעצם הגזירה היא להנאת עצמן מ"מ מה דמורגלים בכללות לבטל מצוה או מצוות ונעשות מצוות בזוויות בעיניהם הוי זה חילול השם, וי"ל דזהו טעם החולקים כנ"ל. אמנם לטעם השלישי שהוא "שלא ירגילו הגויים להמריך את הלבבות לכך", בזה י"ל דהוא נמי דוקא במתכוונים בגזירתם להעביר על דת, דבכה"ג יש לומר דכיון דמחשבתם לבטל הדת והתורה מישראל יש לחוש שלא ירגילו להטיל מור, אבל כשגזירתם להנאת עצמם לפי צרכם לפי שעה אין כאן הך מילתא, והכי ס"ל לרש"י כנ"ל. והנה כנ"ל דבד' רש"י נראה דאף אם הגזירה עצמה היא להעביר על דת, מ"מ אם האנס אונסו להנאת עצמו שריא, אכן בד' הרמב"ן כנ"ל נ' דיש מקום לחלק בזה, והיינו דאף בגוונא דהאנס אינו מכוין אלא להנאת עצמו, מ"מ בשעת השמד וגזירה להעביר על דת הוי קידוש השם שלא לקבל שום אונס כדי שלא ירגילו להטיל מור, דיעוי"ש דהביא ד' הראב"ד וחלק עליו כנ"ל, וז"ל: "איכא דקשיא ליה והא דינא הוא דתהרג ואל תעבור דהא פרהסיא הוא ושעת השמד היא, ואיכא למימר להנאת עצמן היא ואפילו בשעת השמד נמי תעבור ואל תהרג, דהא ודאי הנאת עצמן הוא דמדלא גזרי תיהרג וגזר תבעל אלמא אינהו גופייהו להנאת עצמן מתכוונים ואפילו בשעת השמד שרי, ושלא כדברי הראב"ד שאמר כל בשעת השמד אפילו להנאת עצמן תהרג ואל תעבור, ואפשר שכל בשעת השמד אפילו להנאת עצמן אסור כדי שלא יהיו המצוות בזוויות בעיניהם (היינו של עכו"ם) וקלות לבטלם מאחר שהם גוזרים שמד לבטל מצוותינו אבל כאן כיון שכל עיקרה לא גזרו אלא להנאת עצמן אינו שמד, ואין זה נכון". ומבואר בד' הרמב"ן דלפי הטעם "כדי שלא יהיו המצוות בזוויות בעיניהם וקלות לבטלם", שהוא לכאורה הטעם של "שלא ירגילו הגויים להמריך את הלבבות לכך" וכנ"ל, הרי אם עיקרה של גזירה לא באה אלא להנאת עצמן אינו שמד, אבל כל שהגזירה להעביר על דת אף דהאנס אינו מכוין אלא להנאת עצמו, מ"מ כיון דשעת השמד היא בעינן למסור הנפש ולא לעבור שום עבירה מחמת אונס העכו"ם, כדי שלא ירגילו שאפשר להם לבטל תורה ומצוות מישראל. והרמב"ן כתב ע"ז "ואין זה נכון", וי"ל דס"ל כנ"ל דהטעם משום קידוש השם והיינו משום ביטול הדת ועיי"ש מסירות הנפש הו"ל חיזוק הדת, ולפיכך במכוין להנאת עצמו דלא שייכא לגזירה שפיר יעבור ואל יהרג כיון די"ל דאין בזה לא ביטול ולא חיזוק הדת כנ"ל, וא"ש היטב.

והנה נזכרו לעיל ד' הר"ן דכתב דמשמעות דברי הרמב"ם דלייתא להא דהנאת עצמן שאני בדין שעת גזרת המלכות. אכן יעוין בסה"מ מל"ת ס"ג דכתב בזה"ל: "שהזהירנו מחלול השם והוא הפך קדוש השם שנצטוינו בו וכו' והוא אמרו ית' ולא תחללו את שם קדשי וכו' שכל מי שבקשו ממנו לעבור על דבר מן המצוות בשעת השמד והיה האונס מתכוין להעביר בין מצות קלות בין מצות חמורות וכו'", ומפורש דדוקא בהיה האונס מתכוין להעביר, וכבר תמה בזה בכנה"ג יור"ד סימן קנ"ז ע"ד ד' הר"ן כנ"ל. וכ' דצ"ל כן בכונת הרמב"ם בספר היד. ובאמת מדויק כן בלשון הרמב"ם במש"כ "אבל בשעת הגזירה והוא שיעמוד מלך רשע כנבוכדנצר וחביריו ויגזור גזרה על ישראל ל ב ט ל ד ת ס או מצוה מן המצוות יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצוות בין נאנס בתוך עשרה בין נאנס בינו לבין עובדי כוכבים", ומשמעות הדברים שתכליתם היא "לבטל דתם". אלא דהיינו דבעינן שתהא הגזירה להעביר על דת ולא להנאתן אבל האנס עצמו אף אי מכוין להנאתו י"ל דמ"מ יהרג, וכמשמעות לשון הרמב"ם וכנ"ל כאשר כ' הר"ז. אבל מלשון הרמב"ם בסה"מ משמע דאפילו כה"ג אל יהרג וצ"ע. אכן יש לדייק עוד בלשון זו של הרמב"ם דגם

שבת מפני סכנת נפשות של חולה אחר), וכן הא אמרו בכל מתרפאין חוץ מע"ז ג"ע ושפיכו"ד, ובמתרפאין הוי תמיד בגדר להנחת עצמו עיי"ש (ויעו"ש מה שהביא מדברי המדרש בצראשית רבה). ומו קשיא ממעשה דר"כ בסופ"ק דקידושין גבי הא דתבעיה ההיא מטרונתא וסליק לאיגרא ואפיל נפשא מאיגרא רמא, וכן מעוצדא דר' נדוק דמיימי החס, ומוכח דאף להנחת עצמו עצדו מ"מ יהרג ואל יעבור, ולא מצינו למימר דעצדו לפנים משוה"ד, דודאי לא קטול נפשיה אי לאו דדינא הוא, שהרי מקרא נווח ואומר אך את דמכם לנפשותיכם וגו', ועיי"ש שהביא שלש ראיות דאין למסור הנפש במקום שהדין הוא דיעבור ואל יהרג, שמי ראיות מדברי הירושלמי גבי שבת ומאכ"א דליכא דינא דלפנים משוה"ד במסי"ג, וכן מהא דליכא מדת חסידות שלא לחלל שבת על חולה שיש בו סכנה ואדרכה חיוז גמור הוא זה [והוא שלא כדעת החסידים] (ע"ז כ"ז ב') ועוד ראשונים דרשאי להחמיר ע"ע, אכן הרמב"ם פ"ה מהלכות יסוה"ת ה"ד ס"ל כרמז"ן, וכחז שם דהוא מתחייב בנפשו, יעו"ש צנו"כ]. ומו דהא הילפותא דג"ע מרומח הוא, וברומח הלא ל"ש דיהיה נפ"מ בין מכיון האנס להעביר על דת או מכיון להנחת עצמו וכנ"ל, וא"כ איך נימא דג"ע שרי במכיון להנחת עצמו. ובאחרונים האריכו בישוב שיטת בעה"מ, וביומר דברו בזה בחידושי רבי ראובן ציצמות (ס"י ל"ב) וזכרון שמואל ס"י ס"ה ענף ג', ונבאר הענין בס"ד באופן אחר קצת בהסדרת הדברים.

ג) הנה בר"ן בפסחים דף כ"ה (דף ו' ע"א מדפי הרי"ף) האריך בישוב שיטת הבעה"מ, ויעו"ש שכתב ליישב עיקר הקושיא מהא דאין מתרפאין בג"ע וכן מההיא דהעלה לבו טינא דלא שרינן בא"א כמבואר בגמ' דף ע"ה כנ"ל, בזה"ל: "דכי אמרינן הנחת עצמן שאני ה"מ כגון אסתר שהיתה מתרצה בג"ע ולא מחמת ג"ע אלא להנצל מן המיתה, אבל באלו שהציאו (להוכיח דאין מתרפאין בג"ע) אינם כן אלא הרי הם רוצים ליהנות באותו דבר שאסרה אותם תורה מחמת ההנאה שבו, שהוא עיקר האיסור, כגון המתרפא בעלי אשירה, שהתורה אמרה שלא ליהנות ממנה והוא רוצה אותה כדי ליהנות ממנה, וכן מי שהעלה לבו טינא שהתורה אמרה שלא ליהנות מן הערוה והוא רוצה אותה מחמת הנאה שבה, אבל אסתר לא היתה

הוא אך משום דהנחת עצמן שאני, והיות ואסתר אשת איש היתה (למאן דס"ל לדרשא דלבת קרינן לבית), הרי בע"כ דבמכיון האנס להנחת עצמו שרי אף בג"ע (והמקשן דלא הקשה מלד ג"ע משום דלא ברירא ליה הך דרשא דלבת קרינן לבית וכמש"כ הגמוק"י עיי"ש). אכן יעו"ש צבעה"מ שדן בהמשך דבריו שם באמת בהך מילתא אי אציי ורצא פליגי אהדדי או סברי אהדדי ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, אלא דכתב דעכ"פ קיי"ל כרצא דס"ל הא דהנחת עצמן שאני, וא"כ אין הכרח מהא דאסתר דהך דהנחת עצמן שאני הוא גם בג"ע, וז"ל דעכ"פ ס"ל דדברי אציי ורצא קאי גם על הקושיא מפאת היותה א"א והו"ל ג"ע]. ויעו"ש צבעה"מ דהוכיח מהא דקאמר רצא גבי הא דהנחת עצמן שאני דאי לא חימא הכי הני קוואקי ודימוניקי היכי יהצינן להו אלא הנחת עצמן שאני ה"נ הנחת עצמן שאני, ופירש"י: "יום חג היה לפרסיים שנוטלין משרתי עבודת כוכבים אור מכל בית ובית ומעמידין צבית עבודת כוכבים שלהן ומתחממים העם כנגדן והיו נוטלין אף מצית ישראל בעל כרחם היכי יהצינן להו ולא מסרי נפשיהו אקדושת השם הלא חוק עבודת כוכבים הוא", ומבואר מפירש"י דהוא בגדר ע"ז, דצמה שמוסרין להם ליתן צבית ע"ז שעוצדין שם ע"ז יש בזה גדר של איסור ע"ז (דלא גרע במתפאין מע"ז שכיון שנהנים ומקבלים תועלת מדבר של ע"ז הוי זה מאיסורי ע"ז, והוא ע"ד המבואר בגמ' סנהדרין ע"ה א' דהמספר עם אש"א מאחורי הגדר יש בזה גדר של ג"ע), וכתב לפי"ז דהאשה המאנסת את האיש באיום הריגה שיצוא עליה להנחת עצמה שרי, ויעו"ש שכתב דבע"ז ממש ל"ש הנחת עצמן דכלל גוונא הוא בגדר של להעביר על דת, וכן בשפיכו"ד ל"ש ההיתר של מכיון להנחת עצמו משום סברא ד"מאי חזית", וכתב לפי"ז ל"ל דההיקש מנעה"מ לרומח אינו היקש גמור.

ב) ויעו"ן ברמז"ן במלחמות שהרצה להקשות על שיטת בעה"מ מכמה פנים, חדא דדינא דשלש עבירות אינו מפני קידוש השם אלא משום חומרת העבירה וממילא אי"צ בזה שיהא האנס מכיון להעביר על דת. ומו דהא חזינן דאף אין מתרפאין בג"ע, וכגוונא דסנהדרין דף ע"ה צהעלה לבו טינא (ואף דלדידה איכא נמי איסורא, מיהו אי איכא שריותא נישרי נמי לדידה, וכדרך שמחלל כל אדם

בכה"ג שהגזירה היא על מצוה מסוימת מן המצוות מ"מ דינא הוא דיהרג ואל יעבור אפילו על מצוה אחרת, שהרי כ' דאם גזרו על ישראל לבטל מצוה מן המצוות יהרג ואל יעבור אפילו על אחת משאר מצוות, והנה בגזירה להנחת עצמן לא מסתברא האי מילתא כלל שמחמת גזירה על מצוה זו יהרג אף על מצוה אחרת, אכן לפי הנ"ל דהרמב"ם איירי שפיר בגזירה להעביר על הדת, שפיר י"ל דהרמב"ם אית ליה טעם רש"י והרמ"ה "שלא ירגילו הגויים להמריך את הלבבות לכך", ונתבאר בגדר הדבר דבשעת השמד בעינן למסור הנפש ולא לעבור שום עבירה מחמת אונס העכו"ם כדי שלא ירגילו שאפשר להם לבטל תורה ומצוות מישראל, ע"כ בגזירה על מצוה זו יהרג ואל יעבור אף על מצוה אחרת כדי לבטל אפשרות ההרגל להמריך הלבבות ולבטל תורה ומצוות מישראל וא"ש היטב.

משא"כ אלל ישראל ששייך לעצם העצירה ליכא היתרא
דהנאת עצמו שאני. ועכ"פ א"ש היטב מהא דאין
מתרפאין.

(ד) אכן אכתי צריך ליישב את קושי הרמב"ן ממעשה
דר"כ דתצעי' ההיא מטרונתא ומעודא דר'
נדוק, דמוכח דאף דלהנאת עצמו עצדו מ"מ יהרג ואל
יעבור, ללא מזינו למימר דעצדו לפניו משוה"ד וכמו
שהאריך להוכיח דודאי לא קטול נפשי' אי לאו דדינא הוא,
וכן משה"ק דהא הילפותא דג"ע מרוצא הוא, וברוצא הלא
ל"ש דיהיה נפ"מ בזה וכנ"ל (וגם לומר כנ"ל דגם
מתרפאין הוא בגדר קידוש השם, הוא גדר מחודש ואינו
מחזור כ"כ). ולפיכך צריך לבאר בהאי מילתא באופ"א קצת
ממשנ"ת ובה מתבאר נמי הילפותא דג"ע מרוצא. דהנה
חרי מילי הוא דילפינן לג"ע מרוצא, חדא כלפי היתרא
דפיקו"ג, דליכא היתרא ד"וחי בהם" בג"ע, וכמו דליכא
ברוצא מחמת סברת מאי חזית, וי"ל דהן אמנם אי
היתרא דפיקו"ג בג"ע ל"ש לדון משום חילול וקידוש השם
צנעא, דכיון דהו"ל מילתא דהיתרא ואין כאן עצירה כלל
ל"ש כאן גדר קידוש וחילול השם וכנ"ל (וכמשנ"ת לעיל
בשיטת הרמב"ם יעו"ש), ובע"כ דזהו יסוד מוסד דליכא
היתרא דוחי בהם, ומו דהלא גם בלא היתרא דפיקו"ג איכא
דינא דאנשים, דאונס רחמנא פטריה ושריה, ואינו מחויב
למסור נפשו דאונס הוא, וכלפי זה ילפינן דין נוסף הנובע
מן הדין הראשון, דכיון דליכא היתרא דוחי בהם שוב נכלל
דין ג"ע בדינא ד"ונקדשתי" דאיכא חיוז מסי"ג משום
חפצא דקידוש וחילול השם, שהוא אמור גם צנעא, והוא
המסלק את ההיתר מדינא דאנשים. והשתא לענין היתרא
דפיקו"ג דליכא בעריות בזה ליכא נפ"מ בין מכיון האנש
להעביר על דת או מכיון להנאת עצמו, אכן לענין הדין
השני דאיכא חיוז מסי"ג משום חפצא דקידוש וחילול השם
זה הוא דוקא במכיון להעביר על דת. וגדר הילפותא
דילפינן מהיקשא מרוצא דאיכא חיוז מסי"ג בעריות כך
הוא, דכשם דברוצא איכא סברא מיוחדת לחייב במסי"ג
משום מאי חזית, ה"ה כן בנעה"מ, אלא דא"א למילף
דאיכא בנעה"מ המחייב ד"מאי חזית" דלא שייך שיהא
בנעה"מ מחייב כזה, ובע"כ דההיקש הוא שיהי' כאן
המחייב דמסי"ג משום לחא דקידוש השם (ויחכן שמעמה
יש גם בפיקו"ד המחייב דקידוש השם מלכד המחייב
דמאי חזית, דילפינן מעמה רוצא מנעה"מ, וכמובא לעיל
פרק א' בהוספה לאות ב' את אשר כתב בתשובות חמד"ש
שם, ומה שנודע ליישב בזה את קושי הרמ"ך הובא
בכס"מ פ"ה מהל' יסוה"ת ה"ה). ולפי"ז א"ש בפשיטות
דמתרפאין דליכא כלל ההיתר דאנשים וכל ההיתר הוא רק
משום וחי בהם, הרי ל"ש שיהיה מותר משום דמכיון

מתרצית בג"ע מחמת ענין גילוי ערוה אלא להנצל ממיתה"
וכו' יעו"ש, ואכתי צ"ב דסו"ס אין כאן אנש המכוין
להעביר על דת. ואשר צ"ל בציאור דברי הר"ן, ובהקדם מה
די"ל דשיטת בעה"מ היא כעין שיטת הרמב"ם דיסוד חיוז
מסי"ג דשלש עצירות הוא משום לחא דקידוש השם וחילול
השם (וכאשר כתב הריטב"א בע"ז דף נ"ד דכן ס"ל לר"ז
שם וכנ"ל), והיינו דמה דילפינן לנעה"מ מרוצא הוי גילוי
מילתא דנכללת בעשה דונקדשתי ולא דלא תחללו (מעין
מש"כ הרמב"ן שהציא בחידושי הר"ן דאחרי הילפותא
דרוצא ונעה"מ הרי נכלל הכל בוצאהצת בכל נפשך וכנ"ל
פרק א' אות י"ג), וגם שיטתו כשיטת הרמב"ם דיש גדר
דחילול וקידוש השם אף צנעא. והנה בדברי הרמב"ם הא
חזין דס"ל דשלש עצירות, שמחמת חומרתן יש בהם גדר
של קידוש וחילול השם ואף צנעא, הרי הוא כן אף במכיון
האנש להנאת עצמו, אכן בזה הוא דפליג הבעה"מ וס"ל
דליכא גדר חילול וקידוש השם רק במכיון להעביר על דת
ולא במכיון להנאת עצמו. והשתא א"ש מה שכתב הר"ן
דיש לחלק בין אנשים למתרפאין, דבאמת חלוק הוא טובא,
והיינו דבאנשים שאין כאן ענין ותועלת בעצם העצירה של
הג"ע או הע"ז, ורק דההיכ"ת להנצל מסכנת האנש הוא
ע"י העצירה דג"ע וע"ז, בזה אמרינן שאין כאן גדר חילול
וקידוש השם אלא"כ האנש מכיון להעביר על דת אצל
בלא"ה אין כאן גדר זה, מה שאין כן במתרפאין שהוא
רוצה בעצם ההנאה של העצירה, אף שהוא נאלץ לזה כדי
להציל עצמו מן הסכנה, מ"מ הלא סו"ס הוא משחמש
בהעצירה, ואדרבה אין לך שימוש גדול יותר בעצם העצירה
מה שהוא מציל עצמו על ידה, ואין לך תועלת גדולה מזו,
מש"ה בכה"ג יש גדר חילול וקידוש השם בכל גוונא, כן
נראה לכאורה בציאור ד' הר"ן. וגמלינו למדים לפי"ז דבר
מחודש דגם הא דמתרפאין הוא בגדר קידוש השם, כיון
דהוא מחמת העצירה עצמה, ויש להוסיף בגדר הדבר
דהסיבה דקידוש השם דאיכא כאן מפקיע היתרא ד"וחי
בהם", דאדרבה קידוש השם עדיף מחציבות נפשו של
ישראל ודוק. ונראה עדי"ז לבאר בד' המאירי בסנהדרין דף
ע"ד דס"ל נמי כד' הבעה"מ, ויעו"ש שהאריך טובא בזה
מילתא, וכתב כעין חילוק הר"ן אצל באופן אחר קצת, וז"ל:
"ועוד אני אומר שלא חילקו בין הנאת עצמן לכוונת העצירה
אלא בגוי הנא לאונס את ישראל אצל בישראל בחזירו או
לעצמו אעפ"י שטבעו מציאו לכך הכל אצלו כוונת
העצירה", וי"ל דהגדר הוא דבכל גוונא יש כאן גדר של
חילול השם, דהנאת עצמו בכה"ג היא גופא כוונה להעביר
על דת שזו עצמה היא העצירה, משא"כ באנש הרי רק
במכיון להעביר על דת איכא שייכות לעצם העצירה אצל
במכיון להנאת עצמו אין כאן שייכות לעצירה כלל, והעצירה
אינה אלא בגדר היכי תמצא לתועלת של הנאת עצמו,

להנחת ענמו, שהרי כלפי הך דינא דליכא הימרא דפיקו"נ
בג"ע אין נפ"מ בין מכוין להעביר על דת או מכוין להנחת
ענמו וא"ש.

ולפי זה א"ש היטב מהא דרב כהנא ורבי נדוק, די"ל
דבאמת החמירו על ענמו, ומ"מ לא תקשי דהלא
אסור להחמיר על ענמו וכמו שהוכיח הרמב"ן בארוכה
(וכאשר כן היא שיטת הרמב"ם כנ"ל). דהנה מהא דרב
כהנא ורבי נדוק באמת קשיא לכל השיטות, ואף להסוברים
דמותר להחמיר על ענמו, דיעוין בנ"י (יור"ד סי' קנ"ו)
בשם רבינו ירוחם, והביאו בשו"ע (שם סעי' א'), דאף אי
רשאי להחמיר על ענמו מ"מ ה"מ במכוין האנס להעביר
על דת אבל במכוין להנחת ענמו אין רשאי להחמיר על
ענמו עיי"ש, והגדר בזה דכל ההיתר להחמיר ע"ע משום
שעכ"פ יש כאן גדר של קידוש השם, וזה ליכא רק במכוין
להעביר על דת. אכן י"ל דאף אי נימא דאסור להחמיר
ע"ע ואף במכוין להעביר על דת וכנראה בשיטת הרמב"ם,
י"ל דה"מ בכה"ת דאיכא הימרא דוחי בהם, ול"ה עבירה
כלל, ואדרבה כן הוא הדין שחדחה העבירה מפני נפשו של
אדם מישאל, וממילא ליכא אף גדר דחילול השם, אכן
בג"ע, דנחבאר דגם להצעה"מ ליכא הימרא דפיקו"נ ורק
דאית ל"י פטורא והיתרא דאונס, בזה שפיר רשאי להחמיר
ע"ע, דבזה י"ל דמחמיר ע"ע שלא להשתמש בהיתר ופטור
דאונס, שהרי זו זכות היא שנחנה לו תורה ורשאי להחמיר
על ענמו שלא ליטול זכות זו ודוק וא"ש היטב וועד"ז י"ל
בשיטת התוס' בהיתרא דקרקע עולם, וכן לפימנשג"ת בנ"י
רש"י צה"ך מילתא, ועכ"פ אי נימא דהוא מדין הימרא
דאנסים, דשפיר רשאית להחמיר ע"ע, שהרי הימרא דוחי
בהם ליכא בזה, ורק דליכא חיובא דמסי"נ משום אונס,
ובזה שפיר רשאי להחמיר ע"ע, וא"ש הא דסנהדרין ע"ג
ב' גבי רודף אחר הערוה דאמרין אליבא דרבי יהודה הא
דאמר רחמנא קטליה משום דמסרה נפשא לקטלא, והיינו
דאיכא ננועות המוסרות נפשם, ואף דהויה קרקע עולם,
ומשום דבג"ע דליכא הימרא דוחי בהם שפיר רשאית
להחמיר על ענמה].

(ה) והנה צביאור הגר"א (יור"ד סי' קנ"ו סק"ז) כתב
בשיטת רש"י דס"ל כהצעה"מ כנ"ל דשרייתא
להנחת ענמו מכוין הוא אף בשלש עבירות (היינו בג"ע או
בע"ז בגוונא דלהלן), והביא כן מלשון רש"י סנהדרין דף
ע"ד גבי קוואקי ודימוניקי כנ"ל, דכתב רש"י בזה"ל: "הלא
חוק לע"ז הוא", וכוננו ז"ל דבאמת הראשונים כתבו דאינו
אלא מכשיל להעכו"ם באיסור ע"ז וקעצר אלפנ"ע, וכתבו
דמש"ה שריא דמשום דאיסורא דלפ"ע ל"ה בגדר אצמרייהו
דע"ז, שכיון דהוא כולל כה"ת כולה לא חשיב בגדר אצמרייהו

דע"ז יעוי"ש בדבריהם, אכן בלשון רש"י ללא כתב דיש כאן
משום הכשלה להעכו"ם באיסור ע"ז רק כתב דהוא חוק
לע"ז, משמע דהו"ל ע"ז ממנש, והיינו משום דמוסרים לבית
ע"ז עבד חוק לע"ז, ומשום דהיכי דלהנחת ענמו מכוין שרי
אף בשלש עבירות עיי"ש (ועיי' שאלות שאלתא מ"צ דכתב
נמי כן דמהא דקוואקי ודימוניקי מוכח דאף בע"ז שרי
במכוין להנחת ענמו עיי"ש). ולפי דבריו נמצא דלרש"י
שינויא דרבא "הנחת ענמן שאני" הוא יסוד גם מצד ג"ע,
ומשה"ק בגמ' והא אסתר פרהסיא הוא, ה"ה דהו"מ
לאקשו"י משום דעריות הוא, אלא דהקשו ביותר דגם
בפרהסיא הואי (ועד"ז כתב נמי בצעה"מ), ואף דרש"י
מדויק (כנ"ל פרק א' אות ו') דקושית הגמ' "והא אסתר
פרהסיא הו"י" הוא מצד דהו"י בעילת עובד כוכבים ולא מצד
שהיתה אשת איש, לאו היינו כי היכי דלא להוי ג"ע, דבאמת
אף אי הו"י ג"ע איכא לשנויא ד"הנחת ענמן שאני", וי"ל
דבע"כ הוא כן שהרי אף לא מצד שהיתה אשת איש אלא גם
מצד הא דנבעלה לעכו"ם חשיב ג"ע, משום לאו דלא תמחמן
או גזירה דצ"ד של שם, אלא דבעי רש"י לבאר הקושית
לכו"ע גם למ"ד דל"ל הדרשא דא"ת לבת אלא לבית (וכנ"ל
שם דאיכא בזה פלוגתא, וכמש"כ בחי' הר"ן ובינומוק",
וכ"כ בצעה"מ לשיטתו דפריך משום בפרהסיא ולא משום
ג"ע דלא ברירא ליה הדרשא דלבת לבית), ולכן פירש"י
הקושית באופן שחעלה לכו"ע. ועכ"פ נמצא דשני היסודים
הן דאז"י והן דרבא קאי נמי אג"ע, ולכן ס"ל לרש"י דלהנחת
ענמו שרי בג"ע וכשיטת הצעה"מ ונהנה כן הוא כמשנ"ת
די"ל דשיטת רש"י דגם נבעלה לעכו"ם הוי בכלל ג"ע,
ובע"כ שגם משום הא מקשינן אלא עדיפא קפריך, ופירש כן
משום השיטה דל"ל א"ת לבת אלא לבית. אכן גם אי נימא
בנ"י רש"י דבאמת קושית הגמ' בפרהסיא הואי הו"י רק
מש"ה ולא מחמת ג"ע, ומשום דהגמ' ס"ל דפנויה הואי,
ומשום דנבעלה לעכו"ם ל"ה באמת ג"ע וכדעת הצעה"מ,
אבל עכ"פ מוכרח הוא דשני היסודים בגמ' הן קרקע עולם
והן להנחת ענמו קאי נמי אג"ע, דאי לא"ה תקשי למ"ד
דאית ל"י דא"א הואי (ראה לעיל שם). ובה א"ש נמי דברי
רש"י ציומא דקרקע עולם שרי בג"ע - ונחבארו הדברים
לעיל בארוכה - דהמקור הוא אמנם מהך מילתא וכמש"נ
ונהנה בצעה"מ דן כנ"ל אי אב"י ורבא פליגי אהדדי או סברי
אהדדי, יעוי"ש שכתב לדון דאי לא פליגי אהדדי א"כ אין
ראיה דאיכא הימרא דלהנחת ענמו, דס"ל דלגבי ג"ע
ההיתר לכו"ע הוא מדין קרקע עולם, ורק לגבי חילול השם
בעינן להיתרא דלהנחת ענמן (וכאשר נראה כן מדברי
התוס' בסוגיין ובסנהדרין שם ועוד לגבי שיטתם דבג"ע
איכא הימרא דקרקע עולם, דלפיכך פריך והא אסתר
פרהסיא הואי ולא פריך דג"ע הואי, דלגבי ג"ע פשיטא
דשריא מדין קרקע עולם, ורק לגבי קידוש השם דפרהסיא

הויא ס"ד דל"מ טעמא דקרקע עולם, ועכ"פ משמע דלגבי ג"ע הוא (כו"ע), ובע"כ דפליגי אהדדי וק"ל כרצא דהיתר הוא משום להנאת ענמן. והשתא לפי"ז אי רש"י ס"ל נמי כהצעה"מ ז"ל דס"ל נמי דפליגי אהדדי, וא"ש מש"כ רש"י ציומא ורציה לדבר אסתר, ואף דלילמא הטעם משום להנאת ענמו, ולנ"ל א"ש ד"ל דההוכחה היא אליבא דאב"י דל"ל הא דלהנאת ענמו שאני, ואמנם כן הוא דגבי הני קוואקי ודימוניקי דעצדו מעשה לא שריא לשיטת אב"י. אלא דזה ז"ע דהא ק"ל כרצא גבי אב"י ואיך נימא דדברי רש"י ציומא קאי כשיטת אב"י. וכבר עמד כן באו"ג וכדלהלן].

אכן עיקר דברי הגר"א בשיטת רש"י דס"ל כהצעה"מ ז"צ טובא, דמשנ"ת בשיטת הצעה"מ אין הדברים עולים יפה בשיטת רש"י, דהלל נתבאר (פרק א' ענף ג') לשיטת רש"י דע"ס יסוד הדין לליכא חיובא דמסי"נ בכה"ת מדינא דואהצת בכל נפשך הוא מוחי בהם, ולפי"ז אין מקום להיתר הנאת ענמן בג"ע כל עיקר, דכיון דליכא היתרא דוחי בהם בג"ע ממילא אין מקום לזה, וההיתר

בג"ע הוא אך בקרקע עולם (דליכא המחייב דואהצת בכל נפשך) וכמשנ"ת (שם ענף ה') בש"י רש"י באר היטב, וזה לכו"ע בין אי פליגי אב"י ורצא ובין אי לא פליגי, ורק גבי קידוש השם בכה"ת דליכא היתרא דוחי בהם הוא דמהני הא דלהנאת ענמן שאני. ומה שדייק הגר"א מדברי רש"י בדף ע"ד כנ"ל, כבר כתב בזה בשו"ת אור גדול סי' א' דמש"כ רש"י חוק לע"ז כונתו דליכא בזה איסורא דובחוקותיהם לא מלכו אצל לא דהוי בכלל ע"ז ממש דא"ר באו"ג שם שהכריח באמת כן משיטת רש"י ציומא, דאי נימא דלרצא דהיתרא דאסתר הוא משום הנאת ענמן שאני הוא כן אף כלפי הא דג"ע, ולא אך לגבי הא דפרהסיא, א"כ איך שצ"ק רש"י שיטת רצא דק"ל כוונתה וכבר באב"י, ומוכרח כנ"ל דלענין ג"ע ל"מ רק הך דקרקע עולם ולא הסבירא דלהנאת ענמו שאני, ורק לענין דפרהסיא הוא דמהניא הסבירא דלהנאת ענמו שאני. והדברים עולים יפה מאוד בשיטת רש"י וכנ"ל. וכ"כ בכס"מ בפ"ה מיסוה"ת ה"א להדיא דש"י רש"י דבג"ע ל"מ הא דלהנאת ענמן יעוי"ש, וכבר הביאו באו"ג שם וא"ש היטב].

סימן ו

בגדרי ובדיני דחית אבילות דשבת ומועד וחתן

א

בדק "דברים שבצנעא נוהג" בשבת מועד ורגל דחתן

פלוגתת הראשונים בדין "דבשב"צ נוהג" אי הוא אך בשבת או אף במועד – שיטת הרמב"ם דאך בשבת נוהג דבשב"צ אבל לא במועד – סתירה בדברי הרמב"ם ברגל דחתן אי נוהג דבשב"צ – לכאורה החילוק בין שבת למועד דשבת בכלל ימי האבילות דעולה למנין ומועד לאו בכלל ימי אבילות דאינו עולה למנין – קושיית הרמב"ם מימי משתה דחתן דאין עולים למנין ונוהג דבשב"צ – ראייה מיו"ט שני שעולה למנין ואינו נוהג דבשב"צ – חילוק נוסף דבמועד ביטול האבילות מחמת מצות השמחה ובשבת משום כבוד ומנוחת שבת – מחלוקת הראשונים אי נוהג דבשב"צ במועד היינו אי השתא דחי המועד את האבילות ואך דכשעובר המועד חוזרת חובת האבילות או דלא דחי ואך דאין אבילות במועד ותליא בגירסת ופירוש הגמ' מוע"ק דף י"ד – החילוק בין מועד לשבת דבשבת ליכא לדינא דביטול האבילות – יו"ט שני יש לו דין מועד דמפסיק אבילות וע"כ אין נוהג בו דבשב"צ ומ"מ עולה לימי האבילות דאין ביטול רק על הניהוג

א) ג' ב', ד' א'. ואיצעית אימא מאי מחמת האונס כדמני' הרי שהיה פתו אפוי וטבחו טבוח ויינו מזוג ומת אביו של חתן או אמה של כלה מכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה וצועל בעילת מלוה ופורש ונוהג שבעת ימי המשמה ואחר כך נוהג שבעת ימי אבילות וכל אותן הימים הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים וכו' אמר מר הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים מסייע ליה לרבי יוחנן דא"ר יוחנן אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אצל דברים של זינעא נוהג, והיינו דהא חזינן שאף דדינא הוא דנוהג שבעת ימי המשמה ואח"כ שבעת ימי אבילות, וכדפירש"י (ד"ה ופורש) "דכיון דחלה עליו חמונה הויא לגביה כרגל ולא אחיא אבילות וחילל", מ"מ הוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים ומשום דאסירי בתשה"מ, והרי דדברים שבצנעא נוהג וה"ה גבי מועד. והנה הגירסא בגמ' שלפנינו היא: "אע"פ שאמרו אין אבילות במועד אצל דברים של זינעא נוהג", ולפי גירסא זו מפורש דהך דינא דדברים של זינעא נוהג הוא לא אך בשבת אלא אף במועד, וכ"ה מפורש בתוס' בסוגיין (ד"ה אצל), וברא"ש שם (סימן ז'), וכן ס"ל להרמב"ן במלחמות במועד"ק דף כ"ג ע"ב ובספר תורת האדם ענין שבתות וי"ט ד"ה ודברים, וכן נראה